

**HỘI ĐỒNG CHỈ ĐẠO XUẤT BẢN
SÁCH XÃ, PHƯỜNG, THỊ TRẤN**

VỪA ĐI ĐƯỜNG VỪA KỂ CHUYỆN

(Xuất bản lần thứ bảy)

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA

VỪA ĐI ĐƯỜNG
VỪA KỂ CHUYỆN

T.LAN

VỪA ĐI ĐƯỜNG VỪA KỂ CHUYỆN

(Xuất bản lần thứ bảy)

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA - SỰ THẬT

Hà Nội - 2011

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Chủ tịch Hồ Chí Minh, lãnh tụ kính yêu của giai cấp công nhân và dân tộc Việt Nam ta, nhà văn hóa kiệt xuất Việt Nam, chiến sĩ lỗi lạc của phong trào cộng sản và công nhân quốc tế. Cả cuộc đời và sự nghiệp của Người là tấm gương sáng cho toàn Đảng, toàn dân ta noi theo.

Để có thêm tài liệu nghiên cứu, học tập và làm theo tư tưởng, đạo đức, phong cách Hồ Chí Minh, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật xuất bản lần thứ chín cuốn sách *Vừa đi đường vừa kể chuyện* của tác giả T. Lan theo bản in năm 1976 của Nhà xuất bản Sự thật.

Nội dung chính của cuốn sách ghi lại một số mẫu chuyện về đời hoạt động cách mạng của Chủ tịch Hồ

Chí Minh trong thời gian Người hoạt động ở Pháp, Liên Xô, Trung Quốc và một số nước khác vào khoảng từ năm 1923 đến trước ngày Cách mạng Tháng Tám 1945 thành công. Phần cuối của cuốn sách ghi lại một số hoạt động của Chủ tịch Hồ Chí Minh trong những năm nhân dân ta kháng chiến chống thực dân Pháp. Những chuyện này do Chủ tịch Hồ Chí Minh kể lại trên đường Người ra mặt trận trong Chiến dịch Biên giới năm 1950.

Nội dung cuốn sách giúp chúng ta thấy rằng: với lòng yêu nước nồng nàn, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã tiếp thu ảnh hưởng của Cách mạng Tháng Mười Nga vĩ đại, Người đã sớm đến với chủ nghĩa Mác - Lênin và đã vận dụng sáng tạo chủ nghĩa Mác - Lênin vào hoàn cảnh nước ta, vạch ra đường lối cách mạng đúng đắn, độc lập, tự chủ chỉ lối cho cách mạng Việt Nam từng bước tiến lên, từ thắng lợi này đến thắng lợi khác. Cuốn sách cũng cho ta thấy rõ Chủ tịch Hồ Chí Minh đã trải qua

những năm tháng hoạt động cách mạng rất oanh liệt, đầy gian khổ hy sinh, muôn vàn khó khăn phức tạp nhưng vô cùng cao thượng và phong phú. Người đã nêu tấm gương sáng ngời về đạo đức cách mạng trong sáng và đẹp đẽ, thể hiện ý chí cao cả quyết tâm cống hiến cả cuộc đời cho sự nghiệp cách mạng của nhân dân ta và nhân dân thế giới.

Đọc cuốn sách này chúng ta càng hiểu thêm thân thể và sự nghiệp hoạt động cách mạng của Chủ tịch Hồ Chí Minh, càng kính yêu vô hạn và biết ơn sâu sắc công lao trời biển của Người đối với sự nghiệp cách mạng vĩ đại và vẻ vang của Đảng ta, của dân tộc ta. Chúng ta nguyện ra sức thực hiện khẩu hiệu “*Sống, chiến đấu, lao động và học tập theo gương Bác Hồ vĩ đại!*”, thực hiện mục tiêu “dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh, vững bước đi lên chủ nghĩa xã hội”.

Xin trân trọng giới thiệu cuốn sách cùng bạn đọc
và mong bạn đọc góp ý xây dựng để lần xuất bản sau
được tốt hơn.

Tháng 3 năm 2018

NHÀ XUẤT BẢN

CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT

ĐI THĂM MẶT TRẬN

Chuyện này bắt đầu cách đây đã 40 năm về trước.

Chúng tôi được nghe kể lại cách đây hơn 10 năm. Tôi nhớ được thể nào xin thuật lại thế ấy.

Năm 1950, ta chuẩn bị đánh quét giặc Pháp ra khỏi đường số 4 và giải phóng biên giới Việt - Trung. Bác quyết định đi thăm mặt trận.

Để Bác đi đỡ mệt, chúng tôi làm một chiếc cáng. Gọi là “cáng” cho oai, chứ sự thật chỉ là một tấm vải thô, hai đầu cột chặt vào một đoạn tre, một người có thể nằm để hai người khiêng. Nhưng Bác bảo thôi không dùng đến.

Bác cùng chúng tôi đi bộ từ Phủ Chủ tịch ở

Tuyên Quang đến mặt trận biên giới, rồi đi ngược đến tỉnh lỵ Cao Bằng, công việc xong lại trở về Tuyên Quang.

Xin thưa rằng, trong câu chuyện này nhiều danh từ chỉ có nghĩa thô sơ thôi. Như “Phủ Chủ tịch” chỉ là một túp nhà sàn, bốn bề không phen không vách, làm ở trong rừng, xây dựng một ngày là xong; ở vài tháng rồi lại dời đi nơi khác.

Đối với chúng tôi, cuộc đi này thật vất vả, nhưng cũng thật thú vị.

Đi theo Bác có: một tiểu đội bảo vệ, một thầy thuốc - bác sĩ Chân, đồng chí Thành và tôi, T. Lan. Muốn đi nhanh, Bác cho đội bảo vệ đi trước vài mươi phút, rồi Bác và ba anh em chúng tôi đi sau.

Để tránh máy bay địch, chúng tôi khi thì đi ban đêm, khi thì đi đường rừng. Sáng dậy đi thật sớm. Đến trưa, hễ gặp một ngọn suối trong, có cây cao bóng mát, có những tảng đá

to, thì Bác bảo dừng lại. Giở cơm nắm ra ăn với thịt Việt Minh (một cân thịt vằm với một cân muối và một cân ớt). Ăn xong, mỗi người nằm nghỉ lưng trên một tảng đá, tha hồ mà “vui thú lâm tuyền”. Nghỉ một tiếng đồng hồ, rồi lại tiếp tục đi.

Phần thì để giữ bí mật, phần thì không muốn làm phiền đồng bào, mỗi tối, chúng tôi thường đóng quân ở một ngôi đình, ngôi chùa, hoặc một cái lán bỏ hoang. Mấy đống lá cây, phủ thêm mấy tấm vải bạt, ở giữa đốt bếp lửa, thế là thành “hành doanh” của đội “phụ tử binh”¹ chúng tôi.

Tôi còn nhớ một lần đi đêm, trời đã khuya, thì may gặp một cái quán làm bằng vài tấm tranh cột trên bốn cái cọc tre. Ban ngày, đồng bào miền núi thường đưa chuối, sắn, mía, khoai, v.v. treo vào đó. Khách qua đường

1. Nghĩa là quân đội cha và con.

ai muốn ăn thì cứ ăn, ăn hết bao nhiêu, khách tự tính giá cho phải chăng và tự bỏ tiền vào một cái ống nứa để sẵn ở đó. Tối đến, chủ quán ra thu dọn số hàng còn lại và lấy tiền về, không bao giờ thâm vào vốn. Trước quán có một cái “ghế dài” làm bằng một đoạn cây to và cong queo, gác trên hai chữ X bằng nứa để cho khách ngồi. Bác đặt balô xuống, ghé lưng vào ghế, hai chân hai tay giữ lấy ghế cho khỏi ngã... Một lát sau, Bác đã ngủ ngon!

Có đêm, đang đi giữa đường thì nghe máy bay địch ném bom phía trước và phía sau, như chúng muốn chặn đường mình. Nhưng kinh nghiệm cho biết rằng chúng chỉ ném lung tung để phá đường giao thông và dọa các đội vận tải của ta.

Hôm nào trời nắng ráo, thì vừa đi vừa “ngoạn thủy, du sơn” cũng thích. Nhưng hôm nào trời mưa to thì cũng khổ thật. Các toán vất “lợi dụng thời cơ” mà tấn công chúng tôi;

thêm vào đó là đường trơn, gió rét. Tình cảnh ấy khiến tôi nhớ lại câu đối mà cha tôi thường đọc:

“Đi đường đất *thịt* trơn như *mỡ*
Ngồi gốc cây *da* rét tận *xương*”

Có những đoạn đường đất đỏ, bùn lút mắt cá, đi một bước, trượt hai bước. Bác bảo rút dép cao su ra, xắn quần quá đầu gối, tay thì chống gậy mà đi. Trong mấy anh em chúng tôi, bác sĩ Chân đi kém nhất, mà lại có nhiệm vụ phải đi theo kịp Bác. Nhiều khi đồng chí ấy muốn nghỉ chân, nhưng không dám nói. Một buổi sáng, mưa như đê trên trời bị vỡ, sau khi đi được vài tiếng đồng hồ, thì thấy mấy mái nhà nhấp nhô dưới rừng cây cổ thụ. Nỗi lòng không nín được nữa, bác sĩ ta bèn thốt ra một tiếng, chỉ một tiếng thôi: “Nhà!”.

Bác cười và bảo: “Đúng rồi! Đó là lán của các anh em vận tải đấy...”. Chúng tôi hiểu ý Bác, nhìn nhau cười thầm.

Đến đường số 4, đồng chí tổng tư lệnh đưa một chiếc xe díp ra đón. Chúng tôi đã mừng và khẽ bảo nhau: “Bây giờ khỏi cuốc bộ rồi!”. Không ngờ Bác bảo đồng chí cán bộ “đưa xe về cho bộ đội dùng chở tiếp tế. Bác đi bộ quen rồi, không cần đi xe”.

Trên đường đi, Bác thường ghé thăm một cách bất thành hình đồng bào các bản làng và các đơn vị bộ đội. Anh em chiến sĩ và cán bộ thấy Bác đến một cách đột ngột, đầu thì ngơ ngác, rồi thì mừng quýnh lên, reo hò, nhảy nhót, quây quần lấy Bác, có khi quên cả trật tự. Sau khi xem tận nơi bếp nấu, chỗ ở, công tác vệ sinh, Bác thân mật hỏi thăm sức khỏe mọi người, dặn dò, phê bình, khuyến khích mấy lời như cha nói với đàn con rồi lại tiếp tục đi.

Chúng tôi được biết rằng sau những cuộc đến thăm “du kích” của Bác, kết quả là về tinh thần thì bộ đội thêm phần khởi hăng

hái; về vật chất thì anh em càng thêm ngăn nắp và càng chú ý công tác vệ sinh.

Trong chiến dịch này, bộ đội ta tỏ ra rất anh dũng, điều đó ai cũng biết. Đây tôi chỉ muốn nói thêm rằng nhân dân ta cũng anh dũng vô cùng. Đồng bào các dân tộc đi dân công không quản dãi nắng dầm mưa, không quản trèo đèo lội suối, không quản máy bay địch uy hiếp suốt ngày, họ luôn luôn vui vẻ, làm tròn nhiệm vụ. Một hôm, trời vừa ửng sáng, Bác ghé thăm một xóm ở gần đường. Ngoài đồng ruộng thấy mấy trăm chị em dân công, Kinh có, Tày có, Nùng có, Mán có... Người thì vừa nhóm bếp nấu cơm, vừa chuyện trò vui vẻ. Người thì chụm năm chụm ba, đang ngồi dựa lưng vào nhau mà ngủ. Bác hỏi mấy chị đang nhóm lửa: “Các cô cả đêm ngồi ngủ ngoài trời như vậy sao?”.

Các chị trả lời: “Vâng ạ, nhà đồng bào chật, chỉ đủ chỗ để chứa lương thực của bộ đội cho

khỏi ướt. Các cháu ngủ ngoài đồng thê này càng vui...”.

Bác ôn tồn khen ngợi chị em, rồi bảo chúng tôi: “Bộ đội ta dũng cảm như vậy, nhân dân ta dũng cảm như vậy, ta nhất định thắng, địch nhất định thua”.

Lời nói của Bác đã thành sự thật. Trận ấy ta thắng to, tiêu diệt được nhiều địch, giải phóng được biên giới, bắt được ba tên quan năm.

Ta tạm giữ ba tên quan năm này trong những hang núi. Bác hoá trang làm một cán bộ mới bị thương, lấy vải băng che tóc, che râu, rồi đến hỏi chuyện chúng. Tên quan năm thầy thuốc tỏ vẻ hối hận và nói: “Thôi, thôi! Tôi chán ngấy chiến tranh lắm rồi! Chính phủ Pháp đã tuyên truyền láo toét. Chúng tôi Việt Minh chỉ là một nhóm phiến loạn, không có quần chúng ủng hộ... Bây giờ tôi thấy rõ rồi. Nếu được tha về, tôi sẽ nói hết sự thật cho

nhân dân Pháp biết...”.

Tên quan năm Lopador kéo quân từ phía Lạng Sơn lên hòng cứu toán quân địch từ Cao Bằng chạy xuống. Nhưng đến nửa đường thì đoàn quân của y bị đánh tan và y bị ta tóm cổ. Anh chàng này, nói phô, kín đáo. Nhìn ra những đội dân công của ta, hàng nghìn người kìn kịt gánh lương thực và đạn dược, liên tiếp nhau trên đường như những con rồng dài uốn khúc, y nói với một giọng buồn bã: “Tôi nhận đó là lực lượng đã làm cho các ông thắng lợi”. Bác nói: “Ông nói đúng. Đó chính là lực lượng đã làm cho các ông thất bại”.

Tên quan năm Sác tông, chỉ huy quân Pháp ở Cao Bằng, vừa bỏ tỉnh lỵ kéo cả tiểu đoàn định chạy về xuôi, đến nửa đường cũng bị ta đánh tan và bắt được cả. Y là một tên phát xít hạng nặng. Vừa gặp Bác, nó than phiền ngay: “Chà! ông nghĩ, mấy hôm liền, râu không được cạo, giày không được đánh

bóng...”. Nó nói tiếp: “Nếu còn có thống chế Pêtanh cầm quyền ở Pháp, thì chắc không xảy ra cuộc chiến tranh này. Nếu có chiến tranh thì quân đội Pháp cũng không đến nỗi thất bại...”.

Bác không ngắt lời nó, mời nó hút thuốc và ôn tồn khơi cho nó nói. Cuối cùng nó cũng phải nhận rằng chiến tranh xâm lược là phi nghĩa, thực dân Pháp đã thua, quân đội ta thắng. Rồi nó nói thêm: “Như thái độ của ông, thì tôi có thể nói chuyện. Còn các cán bộ trẻ tuổi của ông muốn thuyết phục tôi, thì thuyết phục sao được...”.

Sau khi đã xem xét các vùng Đông Khê và Thất Khê, Bác lên thăm thị xã Cao Bằng mới được giải phóng, dặn dò cán bộ những công việc cần phải làm, rồi lại trở về Tuyên Quang.

Trong những ngày đi đường, Bác dạy chúng tôi học những đoạn Kim Vân Kiều và Chinh Phụ Ngâm, hoặc kể chuyện đời xưa,

chuyện tiểu lâm. Vừa đi vừa ngâm nga nói cười như vậy làm cho mọi người khuấy khoả, đi đường xa nhưng quên mệt mỏi. Cũng có khi Bác kể chuyện cho chúng tôi nghe. Sau đây là tóm tắt câu chuyện Bác đã kể:

CÂU CHUYỆN BẮT ĐẦU

Hồi đó Bác trọ nhờ nhà luật sư Phan Văn Trường ở Pari. Buổi sáng thì đi làm nghề tô ảnh phóng đại để lấy tiền ăn. Buổi chiều thì hoạt động cách mạng. Chính phủ Pháp cho hai tên mật thám đêm ngày theo dõi Bác.

Chính phủ Pháp lúc đó do Poanhcacê cầm đầu. Y là một người cực kỳ phản động. Chính y đã chủ trương đánh Cách mạng Nga. Khi quân sự đã thất bại, y chủ trương tẩy chay kinh tế Nga. Trong một cuộc tổng tuyển cử hạ nghị viện Pháp, y đã cho dán khắp cả nước bức vẽ tuyên truyền chống cộng, dưới nhan đề là “Bônsovích hai hàm răng ngậm dao”. Trong bức vẽ thì phía sau là những ngôi nhà

đang cháy ngón ngụt; phía trước là một người “Bônsovích”, mặt mũi rất dữ tợn, miệng ngậm một cái dao đâm máu, tay xách cái đầu của một người đàn bà... Vài năm sau, chính Poanharê đã chủ trương chiếm đóng khu hầm mỏ Rúa của nước Đức.

Đảng Cộng sản Pháp đập lại Poanharê một võ cũng khá nặng. Số là Poanharê trong khi đến thăm một nghĩa địa có hàng nghìn mộ lính Pháp, thì Poanharê nhăn răng cười. Đảng Pháp lấy được bức ảnh đó, cho in ra hàng triệu tấm, dưới nhan đề “Poincaré qui rit” (nghĩa là Poanharê nó cười) và bán khắp nước Pháp. Bức ảnh đó đã gây nên một phong trào sôi nổi chống Poanharê.

Một buổi trưa đi làm về, bà già giữ nhà đưa cho Bác một bức thư. Quái! Xưa nay Bác chưa hề nhận thư gửi đến địa điểm này. Vì đề phòng mật thám, thư từ anh em cho tin tức

hoặc bàn công việc đều gửi đến các nhà bạn quen của Bác. Mở thư xem, thì ra của quan thượng thư thuộc địa mời Bác đến gặp. Cách vài hôm sau, Bác đi gặp y.

Trong phòng khách của Bộ thuộc địa, một bày người Pháp “tai to mặt lớn” đang nhô nhô chờ đến phiên mình được “quan thượng” gọi vào. Nhưng Bác không phải chờ, vừa đến thì liền có ông già mang xiềng bằng bạc (người truyền đạt ở các cơ quan cấp cao) mời vào ngay.

Một gian phòng rộng rãi và lộng lẫy, trưng bày đầy những đồ xưa vật quý mang từ các thuộc địa về. Quan thượng thư, đầu sói như quả bưởi, một mắt mang kính trắng “uy phong lẫm lẫm” ngồi chễm choẹ bên một cái bàn rất rộng và chất đầy giấy tờ. Thấy Bác vào, ông ta đứng dậy bắt tay và mời ngồi một cách lễ độ giả dối.

Hai người ngồi đối mặt nhau.

Một người thì đại biểu của chế độ đế quốc thực dân Pháp đang áp bức bóc lột Việt Nam.

Một người là tượng trưng của nhân dân Việt Nam đang bị Pháp đô hộ một cách tàn nhẫn.

Y thì nắm trong tay cả quyền bính kinh tế, chính trị, quân sự, cảnh sát, tòa án, trại giam... ở các thuộc địa Pháp.

Bác là một trong 50 triệu người thuộc địa đang bị bọn thực dân Pháp bắt làm nô lệ.

Y có quyền bắt giải Bác về Việt Nam, gán cho tội tuyên truyền cộng sản, rồi đưa lên máy chém (Triều đình Việt Nam đã vâng lệnh Pháp mà xử án Bác vắng mặt).

Bác thì chỉ dựa vào lực lượng của chính nghĩa và cảm tình của giai cấp công nhân Pháp, nhất là công nhân Pari.

Hai giai cấp, hai chế độ ngồi đối mặt nhau.

Thế nhưng Bác cảm thấy ông ta sợ Bác, vì sợ cách mạng; và đoán biết rằng ông ta cũng cảm thấy Bác không sợ ông ta, vì cách mạng không sợ cái chế độ do ông ta đại biểu.

Thượng thư thuộc địa mắt thì nhìn Bác chăm chăm, tay thì vẽ trên bàn, miệng thì nói như phun ra lửa. Y nói đại ý như sau:

“Hiện nay có những kẻ ngông cuồng hoạt động ở Pháp. Họ liên lạc với bọn Bônsovích ở Nga. Từ Nga họ liên lạc với Quảng Đông. Và từ Quảng Đông họ liên lạc với Việt Nam. Chính phủ Pháp biết rõ hết những dây liên lạc đó! Họ âm mưu phá rối trật tự trị an ở Đông Dương và chống đối lại Nhà nước bảo hộ. Nước mẹ Đại Pháp rất khoan hồng, nhưng sẽ không tha thứ những kẻ gây rối loạn... Nước mẹ Đại Pháp đủ sức để bẻ gãy họ, như thế này...”.

Nói đến đó, y vẻ mặt hằm hằm, hai tay

nắm lại và làm như đang bẻ những vật gì rất cứng rắn - những người cách mạng Việt Nam.

Bác cứ giữ thái độ ung dung, cứ mỉm cười, để mặc y nói.

Cái mỉm cười trước những lời đe dọa làm cho thượng thư thuộc địa càng bực, càng sợ. Khi ông ta tạm dứt lời, Bác hỏi: “Ngài nói xong rồi chứ?”.

Là một nhà chính trị cáo già, ông ta đổi giọng và nói một cách ôn tồn:

“Tôi rất thích những thanh niên có chí khí như ông. Có chí khí là tốt, nhưng còn phải “thức thời” mới ngoan.Ồ này! khi nào ông có cần gì tôi luôn luôn sẵn sàng giúp đỡ ông. Từ nay, chúng ta đã quen biết nhau, ông không nên khách sáo...”.

Bác nói: “Cảm ơn ngài! Cái mà tôi cần nhất trên đời là: Đồng bào tôi được tự do, Tổ quốc tôi được độc lập... Kính ngài ở lại, tôi xin phép về”.

Trên đường về, ngồi trong xe điện dưới hầm (mêtorô), Bác cười trong bụng: “Con cáo già thuộc địa đã đoán trúng ý định của mình!”.

XẠ CHẠY CAO BAY

Cách mạng Tháng Mười vĩ đại có một sức lôi cuốn kỳ diệu vô cùng. Từ khi nghe tin cách mạng xã hội chủ nghĩa thành công, Bác liền có ý định đi Nga, mặc dù lúc đó chưa hiểu hết ý nghĩa cực kỳ to lớn của cuộc cách mạng ấy.

Hồi đó, đi Nga là một việc rất khó khăn và nguy hiểm. Sau khi Hồng quân đã đánh lui bộ đội của 14 nước đế quốc và dẹp xong bọn phản động trong nước, thì Nga lại bị các nước đế quốc bao vây chặt chẽ. Có những người như nhà thơ Pháp là đồng chí Raymông Lophevorơ cùng mấy anh em công nhân đã mạo hiểm bí mật đi Nga, lúc về đã bị đắm thuyền chết ở biển Ban Tích. Nhiều người

khác đi gần đến Nga, thì bị bọn phản động quốc tế bắt và thủ tiêu...

Nguy hiểm thì không sợ. Nhưng làm thế nào để giải quyết các khó khăn. Trước hết, làm thế nào để vượt được đoạn đường từ Pari đến biên giới cho khỏi bị mật thám Pháp bắt lại? Làm thế nào để xuyên qua nước Đức và nước Ba Lan?...

Ngày thường gần gũi anh em công nhân, Bác biết họ rất khảng khái. Vài thí dụ:

- Trong một cuộc mít tinh ở Pari, nhằm quyên góp giúp Nga đang bị đói kém và bệnh hoạn, người diễn thuyết là bà Sovorin, đồng chí Casanh và đồng chí V. Cutuyriê. Khi nghe nói đến lạc quyên, thì trăm người như một, trong túi có bao nhiêu rút ra quyên hết, không ai đếm xem mình quyên ít hay là nhiều. Đó là một biểu hiện đồng tình vô sản quốc tế rất cao quý!

- Một đồng chí thợ già tên là N. làm ở nhà máy điện thường cùng Bác đi dự các cuộc mít tinh. Một hôm khi cùng nhau từ cuộc hội họp đi về, đồng chí N. thủ thỉ nói với Bác: “Chú này! Mình suốt đời lao động, có dành dụm được chút ít tiền. Mình không vợ không con, bao giờ mình “nhắm mắt”, mình để số tiền đó giúp chú làm cách mạng...”.

Nay muốn đi Nga, thì chỉ có một cách là nhờ anh em công nhân giúp. Ý định như vậy rồi, Bác tìm làm quen với anh em công nhân lái xe lửa. Sau nhiều ngày tìm kiếm, thăm dò, Bác đến gặp đồng chí X. làm ở đầu máy xe lửa đi Pari - Bá Linh. Nghe nói Bác muốn đi Nga, đồng chí X. vui vẻ nhận giúp ngay. Đồng chí X. nói: “Được, chúng tôi sẽ giấu đồng chí ở một chỗ trên xe, bố mật thám cũng chẳng tìm ra được! Nhưng xe chúng tôi chỉ đi đến Bá Linh thôi...”. Nheo mắt lại nghĩ ngợi một lát, rồi

đồng chí X. nói tiếp: “Không sao! Tôi sẽ bàn với anh em công nhân xe lửa Đức giúp cho đồng chí...”.

Thế là bước đầu đã thành công. Nhưng khó khăn vẫn còn không ít. Làm thế nào để bỏ rơi bọn mật thám ngày đêm theo mình như bóng theo hình? Anh em công nhân Đức có thể giúp, nhưng công nhân Ba Lan sẽ sẵn sàng giúp mình chẳng? Và ai sẽ phụ trách tờ báo *Paria*? Các đồng chí Á - Phi người thì giúp bài, kẻ thì giúp tiền làm báo, nhưng cần có người không có gia đình bận bịu như mình để phụ trách mọi việc như đi góp tiền, đi giục bài, bí mật gửi báo đến các thuộc địa, bán báo để tuyên truyền ngay ở Pari... Thật là “ngổn ngang trăm mối bên lòng”!

Quanh quẩn mấy tháng, kế hoạch chưa xong, thì một hôm được Trung ương Đảng Cộng sản Pháp gọi đến và bảo: “Đồng chí sẽ

được đi dự Đại hội lần thứ năm của Quốc tế Cộng sản, với danh nghĩa là đại biểu dân tộc thuộc địa”.

Tin mừng đó làm cho Bác sung sướng ngất trời!

Bọn mật thám nắm vững “quy luật” hoạt động của Bác. Sáng đi làm công. Chiều đến thư viện. Tối dự mítting. Khuya về nhà ngủ...

Bác cũng nắm vững “quy luật” hoạt động của chúng: Chúng chỉ theo Bác từ nhà trọ đến chỗ làm việc, đến chỗ xem sách, đến nơi hội họp. Sau đó, tin chắc rằng Bác chẳng đi đâu mất, chúng về nhà chúng để vui thú gia đình.

Hôm đó, hai tay đút túi, Bác ung dung lên xe “buýt” đi tham gia một cuộc mítting ở ngoại ô Pari. Độ nửa giờ sau, Bác lặng lẽ đi quanh về ga xe lửa. Một đồng chí tin cẩn đã chờ sẵn ở đó, trao cho Bác một vé xe lửa hạng nhất (vì hạng nhất chỉ có những khách sang trọng, ít

bị tình nghi), và một cái vali con... Bác cố trấn tĩnh, nhưng đến khi xe lửa qua khỏi biên giới Pháp - Đức, trong ngực mới hết phập phồng.

Chắc hẳn là bọn mật thám phụ trách gác Bác sẽ được quan thượng thư thuộc địa “thưởng” cho một mẻ nên thân! Mà chính quan thượng thư cũng tức mình đến “ung thư phát bối”.

Khi đi qua địa phận Đức bị quân Pháp chiếm đóng, thì thấy lại những cảnh tượng thực dân. Đối với người Đức, bọn quân phiệt Pháp ở đây cũng vênh váo lên mặt, làm mưa làm gió, y như bọn Pháp ở nước ta... Có mấy người thương binh Pháp lên nhằm toa xe hạng nhất, liền bị một tên quan sáu Pháp khua batoong đuổi xuống xe...

Tuy sau chiến tranh đã sáu năm, ở Bá Linh vẫn đối kém dữ (có lẽ ở các nơi khác cũng vậy). Người nào cũng có vẻ xanh xao vàng

vọt! Nạn lạm phát giấy bạc thật là kinh khủng, sớm một giá khác, chiều một giá khác. Đưa giấy bạc mua một tờ báo thì số giấy bạc chập nhau lại, rộng hơn tờ báo! Cả gia tài Bác chỉ vền vẹn non 1.000 phorăng, vậy mà tính ra tiền Đức, Bác đã trở thành người giàu bạc triệu.

TỔ QUỐC CÁCH MẠNG

Bác đến Nga vào mùa Đông. Mọi vật đều bị tuyết phủ trắng xóa như một thế giới bằng bạc. Có ngày rét đến 42 độ dưới 0.

Đại hội Quốc tế Cộng sản hoãn chưa khai, vì Lênin còn ốm nặng.

Hôm 21 tháng Giêng năm 1924, một cơn gió thảm mưa sầu đã chấn động toàn thể nhân dân Nga, cũng như nhân dân lao động và dân tộc bị áp bức cả thế giới: Lênin - người thầy, người bạn, người đồng chí yêu kính của chúng ta mất rồi!

Cuối tháng Tám năm 1918, trong lúc đến nói chuyện ở một cuộc mítting của công nhân nhà máy tại thành phố Pê-téc-bua (nay là

Leningrát), Lenin bị một tên phản động bắn bị thương nặng. Từ đó về sau, Lenin thường bị yếu, nhưng vẫn cố gắng làm việc đến hơi thở cuối cùng.

Nghe tin buồn đó, nhiều người oà lên khóc, Bác cũng khóc. Kể sao cho xiết tình thương tiếc không bờ bến của những người lao động đối với người thầy cách mạng vĩ đại ấy! Biến thương xót thành hành động; Lenin mất, nhưng ngọn cờ chủ nghĩa Lenin có Đảng Bônsovích anh hùng nắm vững và có hàng triệu người cộng sản khắp thế giới giương cao. Để tỏ tình đoàn kết chặt chẽ và nhiệt liệt ủng hộ Đảng của Lenin, hơn 24 vạn công nhân Nga lúc đó đã xin vào Đảng.

Bốn năm Chiến tranh thế giới thứ nhất và năm năm nội loạn, ngoại xâm, đã phá hoại nền kinh tế Nga một cách cực kỳ nặng nề. Như so với năm 1913 (tức là năm trước

chiến tranh), thì năm 1920:

Công nghiệp nặng nói chung bảy phần chỉ còn một;

Nghề đúc sắt chỉ còn 3% (116.000 tấn);

Than chỉ bằng một phần ba;

Dầu lửa chỉ bằng hai phần năm;

Nghề dệt vải chỉ còn 5%, phần mỗi người không đầy một thước.

Cuối năm 1924, đầu năm 1925, tuy kinh tế đã bước đầu khôi phục, nhưng mức sản xuất vẫn còn kém. So với năm 1913 thì:

Tổng sản lượng công nghiệp mới đạt ba phần tư,

Sắt mới đạt một phần ba,

Gang mới đạt một phần hai,

Giao thông vận tải mới đạt bốn phần năm,

Trong nước vẫn còn hơn mười vạn người thất nghiệp.

Từ năm 1928 bắt đầu kế hoạch 5 năm lần

thứ nhất, rồi bắt đầu hợp tác hoá nông nghiệp. Nhờ sự lãnh đạo đúng đắn của Đảng Cộng sản và tinh thần hăng hái thi đua của nhân dân, trong khoảng mười năm, kinh tế Liên Xô đang tiến lên vùn vụt thì năm 1939, phát xít Đức lại gây ra cuộc Chiến tranh thế giới thứ hai. Giữa năm 1941, chúng tiến công Liên Xô. Trong gần năm năm, chúng đã tàn phá của Liên Xô:

1.710 thành thị,
32.000 xí nghiệp,
70.000 nông thôn...

Nhắc lại những khó khăn trong thời kỳ trước, để so sánh với những thành tích ngày nay, càng thấy rõ sự cố gắng và thắng lợi của Liên Xô là vô cùng vĩ đại.

Ngày Bác đến Mátxcova lần đầu tiên, điều kiện đời sống ở Liên Xô cũng đang rất khó khăn. Những thứ cần dùng hàng ngày như

bánh mì, bơ, thịt, đường, vái, v.v. đều bị hạn chế. Một thí dụ: người Liên Xô quen uống nước chè với đường, nhưng lúc đó đường rất khan hiếm. Năm thì mười họa mỗi gia đình mới được mua chút ít. Người ta phải dùng xakharin (một chất hoá học hơi ngòn ngọt) thay thế cho đường. Nhân dân phải chịu nhịn những thứ của ngon vật quý để đưa ra nước ngoài đổi lấy máy móc cho công việc xây dựng. Nhà ở cũng thiếu thốn... Tuy vậy, không ai than phiền oán trách; trái lại, mọi người đều cố gắng để vượt qua khó khăn để ra sức xây dựng.

Có thể nói: Hồi đó mức sống của người lao động Liên Xô và của người lao động Đức cũng kham khổ *như nhau*. Nhưng có những điều tuyệt đối *khác nhau*, giữa nhân dân hai nước:

- Người Đức phải tự nhận mình là kẻ thua trận trong cuộc chiến tranh, người Liên Xô

thì tự hào mình đã thắng lợi trong cuộc cách mạng xã hội chủ nghĩa. Người Đức thì buồn rầu. Người Liên Xô thì phấn khởi.

- Nhân dân Đức rất khổ cực, nhưng bên cạnh họ thì bọn thống trị Đức và bọn tư sản nước ngoài sống một cách cực kỳ xa hoa. Nhân dân Liên Xô thì từ trên dưới đều đồng cam cộng khổ, thắt lưng buộc bụng, đoàn kết phấn đấu, để xây dựng nước nhà, xây dựng chủ nghĩa xã hội.

Do đó, người Đức sống trong một bầu không khí ảm đạm mịt mù. Người Liên Xô thì hăng say lao động và trông thấy trước mắt một tương lai hạnh phúc rực rỡ.

Còn bản thân Bác cũng có sự thay đổi lớn. Từ một công nhân nghèo ở Pari sang đến Đức thoát trở nên một người “triệu phú”. Từ một người có bạc triệu ở Đức sang đến Liên Xô lại trở nên một thành viên chân chính,

một người anh em ruột thịt trong đại gia đình vô sản quốc tế. Bác nói: “Từ bé đến lớn chưa bao giờ thấy trong mình tự do, khoan khoái và sung sướng như lúc bấy giờ. Tuy vậy, chỉ mong Đại hội Quốc tế sớm họp, để sau Đại hội thì được đi hoạt động”. Trong khi chờ đợi, Bác cố gắng học hỏi và xem xét.

Một hôm Bác cùng mấy đồng chí người châu Phi đi thăm một trại nhi đồng có độ 300 em. Mặc dù trong hoàn cảnh thiếu thốn, nhi đồng được đặc biệt săn sóc về mặt vật chất. Về mặt tinh thần, các em cũng rất khôn. Cùng sáng hôm đó, có mấy người viết báo Anh và Pháp đến thăm trại. Đối với họ, các em giữ đúng lễ độ. Họ hỏi câu gì, các em trả lời câu ấy, thế thôi. Các em không thích chuyện trò thân mật với những người “buốcdôi” (tư bản).

Nhưng khi thấy Bác và các đồng chí châu

Phi đến, thì các em vui vẻ chạy ùa ra như một đàn chim để hoan nghênh nhiệt liệt các chú, các bác cộng sản.

Một em gái độ sáu, bảy tuổi, đẹp và ngoan, khẽ hỏi Bác: “Chú ơi, chú, mặt mũi bọn đế quốc ra thế nào? Chắc nó xấu lắm nhỉ. Cháu nghe các anh, các chị nói: chúng hành hạ cả trẻ con Việt Nam, cháu ghét chúng nó lắm!... Bao giờ về nước, nhờ chú chuyển những cái hôn của các cháu cho các bạn Việt Nam nhé!”. Nói xong, em ôm choàng hôn Bác và mắt em hơi ướt vì cảm động.

Tháng Sáu năm 1924, Đại hội lần thứ năm của Quốc tế Cộng sản họp ở Mátxcova, có đại biểu của 49 đảng cộng sản đến dự.

Trong Đại hội, vấn đề quan trọng nhất là phân tích tình hình thế giới: Hồi đó, chủ nghĩa tư bản đang đi vào thời kỳ ổn định tương đối và tạm thời. Các đảng xã hội thuộc

Quốc tế thứ hai thì đầu hàng giai cấp tư sản. Có đảng cộng sản đã phạm một số sai lầm trong phương pháp hoạt động... Vì vậy, Đại hội đặc biệt nhấn mạnh vấn đề *Mặt trận thống nhất* giữa hàng ngũ công nhân, và yêu cầu các đảng cộng sản theo đúng chủ nghĩa Bônsovích về các mặt tư tưởng, tổ chức và sách lược...

Phát biểu ý kiến, Bác trình bày trước Đại hội tình hình chung của các nước đế quốc và các nước thuộc địa, cùng tình hình riêng của Đông Dương; nêu những việc các đảng cộng sản đã làm được và những điều thiếu sót đối với phong trào cách mạng ở các thuộc địa. Kết luận Bác đề ra năm yêu cầu đối với Đảng Cộng sản Pháp:

- Báo Đảng thường xuyên đăng những bài về vấn đề thuộc địa.
- Tăng cường tuyên truyền và kết nạp vào

Đảng những phần tử tốt ở những thuộc địa có chi bộ Đảng.

- Gửi một số đảng viên ở các thuộc địa đến Mátxcova học.

- Tổng Công hội (thống nhất) Pháp kết nạp những công nhân thuộc địa ở Pháp vào hội, để giáo dục họ.

- Đặt nhiệm vụ cho các đảng viên phải quan tâm hơn nữa đến vấn đề thuộc địa.

Sau Đại hội, những vấn đề đó đều được thực hiện dần dần.

Câu chuyện đến đó, thì trời vừa trưa, bụng cũng vừa đói. Bác bảo: “Phía tay phải đường kia có hang đá. Các chú xem thử có đúng không”. Chúng tôi chạy đến xem, quả nhiên có một cái hang khá rộng, trông ra chung quanh thì “sơn thủy hữu tình”. Vào hang tạm nghỉ, chúng tôi hỏi sao mà Bác đoán biết ở đây có hang. Bác nói: những ngày hoạt động

bí mật ở vùng Pác Bó, thường đi tìm hang làm địa điểm, cho nên trông thấy ở đâu có rặng cây và mỏm đá hơi khang khác thì đoán biết ở đó có hang.

Chúng tôi dọn cơm nắm ra ăn. Vừa ăn được nửa chừng, bỗng nghe tiếng máy bay địch từ phía xuôi lên. Chúng tôi trèo lên núi xem, thấy cả ba chiếc. Chúng lượn quanh mấy vòng, rồi thay phiên nhau thả bom và bắn liên thanh xuống đường cái. Vì chung quanh nhiều rừng núi, tiếng động cơ, tiếng bom và tiếng súng dội lên ầm ầm, long trời chuyển đất. Mười phút sau, thả hết bom, bắn hết đạn, chúng lại chuồn về xuôi.

Trận bắn phá ấy có vẻ hung tợn lắm, nhưng không có kết quả gì. Khi nghe máy bay địch đến, đồng bào dân công kéo nhau đi tạt vào rừng, ngồi nghỉ chờ máy bay địch đi rồi, đồng bào lại ra đường không chút sợ hãi. Có

người còn rửa địch: “Bố tiên sư nó! Nếu ngày nào chúng cũng lên, thì càng tốt, chúng sẽ tốn nhiều đạn, nhiều bom, nhiều xăng...”.

Chúng tôi đi một đoạn thì gặp một đội thanh niên đang lắp hố bom, sửa lại đường, Bác hỏi: “Các cháu có sợ máy bay không?”. Một cô thanh niên vừa cuốc đất vừa nhanh nhẩu trả lời: “Thưa không ạ! Các cháu quen rồi. Cuốc xẻng của chúng cháu đã nhiều lần thắng máy bay của giặc”.

Trước khi Bác tiếp tục kể chuyện, anh Thành đề nghị: “Nếu Bác kể cho nghe những chuyện hoạt động bí mật của Bác thì chắc là thú vị lắm”.

Không đồng ý với anh Thành, bác sĩ Chân nói: “Đã là bí mật thì không nên nói công khai. Anh em cách mạng ở các nước khác có thể còn dùng những cách bí mật đó. Nói ra không lợi”.

Bác bảo: “Chú Chân nói đúng. Thôi để Bác kể những chuyện không bí mật vậy”.

*

* *

Sau Đại hội lần thứ năm của Quốc tế Cộng sản, Bác còn dự các cuộc Đại hội Quốc tế Công hội Đỏ, Quốc tế Nông dân, Quốc tế Phụ nữ, Quốc tế Thanh niên, Quốc tế Cứu tế Đỏ (Nopr).

Ở Đại hội Quốc tế Phụ nữ, Bác đã gặp nhiều nữ đồng chí Bônsovích, trong đó có đồng chí Corúpcaia (vợ Lênin). Đồng chí Corúpcaia rất chất phác, hiền lành, khiêm tốn và nói tiếng Pháp rất thạo. Đồng chí ân cần hỏi Bác về phong trào phụ nữ Việt Nam và nói cho Bác nghe một số kinh nghiệm về việc hoạt động của phụ nữ. Hồi đó, đồng chí làm Bộ trưởng Bộ Giáo dục.

Sau các cuộc đại hội đó, Bác bí mật sang Trung Quốc. Lúc đó ở miền Bắc Trung Quốc bọn quân phiệt Ngô Bội Phu, Đoàn Kỳ Thụy, Trương Tác Lâm... - do các nước đế quốc giật dây - đang đánh nhau lung tung. Ở miền Nam, Quốc dân đảng của cụ Tôn Trung Sơn và Đảng Cộng sản đang hợp tác chặt chẽ, do đó mà phong trào cách mạng đang lên cao. Chính phủ cách mạng (Quốc dân đảng) đóng ở Quảng Châu, đang chuẩn bị tiến quân về miền Bắc.

Bác về đến Quảng Châu thì may lại gặp các đồng chí Trung Quốc, mà Bác đã quen biết lúc ở Pháp.

Ở Quảng Châu, Bác vừa làm phiên dịch cho đồng chí Borôđin - cố vấn Liên Xô bên cạnh Chính phủ cách mạng Quốc dân đảng - vừa phụ trách mục tuyên truyền trong tờ báo *Canton Gazette* - báo bằng chữ Anh của

Trung ương Quốc dân đảng.

Đến Quảng Châu được ít lâu, Bác cùng các đồng chí Lê Hồng Phong, Hồ Tùng Mậu, Lê Tấn Anh... tổ chức hội “Việt Nam Thanh niên Cách mạng đồng chí” chuẩn bị nền tảng cho việc tổ chức Đảng Cộng sản sau này. Với sự giúp đỡ của các đồng chí Trung Quốc, hội bí mật đưa một số thanh niên trong nước đến Quảng Châu học ở lớp huấn luyện chính trị. Hội ra một tờ báo *Thanh niên* in bằng giấy sếp, bí mật gửi về trong nước để tuyên truyền.

Thế là lời đoán mò cách đây mấy năm trước của “quan thượng thư thuộc địa Pháp” đã thực hiện: Phong trào cách mạng từ Pari sang Mátxcova, từ Mátxcova sang Trung Quốc, từ Trung Quốc sang Việt Nam.

Được các đồng chí Trung Quốc đồng ý, Bác tổ chức hội “Á châu bị áp bức dân tộc liên

hiệp”. Hội này có người Việt Nam, người Trung Quốc, người Ấn Độ, người Triều Tiên v.v., tham gia khá đông và hoạt động khá mạnh. Cụ Liêu Trọng Khải được bầu làm hội trưởng. Bác làm Bí thư.

Trong thời kỳ đó, ở Hương Cảng nổ ra cuộc tổng bãi công. Các nhà máy, các bến tàu, các trường học, các chợ búa đều bãi công, bãi thị, bãi khoá. Nông dân chung quanh Hương Cảng thì cấm ngặt không để tiếp tế lương thực cho người Anh. Đời sống của thực dân Anh bị tê liệt hẳn. Nhiều người Anh và người nước ngoài khác đã cuốn gói chuồn khỏi Hương Cảng. Cuộc bãi công gần đến thắng lợi hoàn toàn thì phải chấm dứt, vì bọn Tưởng Giới Thạch phản.

Từ năm 1925 đến đầu năm 1927, phong trào cách mạng chung tiến rất thuận lợi. Ở *Trung Quốc* thì quân “Bắc Phạt” Quảng Đông

đánh đầu thắng đó. Họ đã lấy được Thượng Hải, Nam Kinh và đang tiến thẳng lên Hoa Bắc. Phong trào công nhân, nông dân, học sinh rầm rộ khắp nơi. Ở *Việt Nam*, thì nhiều thanh niên được huấn luyện ở Quảng Châu đã trở về nước và hăng hái hoạt động bí mật ở nhà máy, ở nông thôn, ở trường học từ Bắc đến Nam.

Vào khoảng đầu năm 1927, bọn Tưởng Giới Thạch phản bội cách mạng, thẳng tay khủng bố. Đảng Cộng sản và các đoàn thể quần chúng đều phải đi vào bí mật. Hội “Việt Nam Thanh niên Cách mạng đồng chí” cũng vậy, Bác cũng phải bí mật rời khỏi Quảng Châu.

Sau ngày Cách mạng Tháng Mười Nga thành công, cụ Tôn Trung Sơn thấy rõ ràng cuộc Cách mạng Tân Hợi (1911) chưa phải đã thắng lợi. Tuy Trung Quốc đã xoá bỏ chế

độ vua chúa, nhưng vua Mãn Thanh vẫn được giữ “tiểu triều đình” ở Bắc Kinh, bọn đế quốc vẫn hoành hành, bọn quân phiệt vẫn chia nhau thống trị, công nhân và nông dân vẫn bị áp bức bóc lột như xưa. Cụ bèn chấn chỉnh lại Quốc dân đảng và định ra ba chính sách lớn là: thân Nga, thân cộng, giúp đỡ công nông. Từ đó, lực lượng cách mạng ở Quảng Đông ngày càng phát triển.

Cuối năm 1924, cụ Tôn Trung Sơn lên Bắc Kinh đàm phán với các nhóm chính trị, nhằm tìm cách thống nhất Trung Quốc. Chẳng may cụ ốm và chết trước khi khai hội nghị. Bọn Tưởng Giới Thạch và Uông Tinh Vệ lên nắm quyền lãnh đạo Quốc dân đảng và đến năm 1927, chúng ra mặt phản cách mạng. Cuộc “Quốc Cộng hợp tác” lần thứ nhất tan rã. Nội chiến bắt đầu. Đảng Cộng sản tổ chức Hồng quân, lập chính quyền Xôviết ở những vùng

mình chiếm được. Đến năm 1931, Nhật Bản xâm lược Trung Quốc. Bọn Tưởng Giới Thạch muốn thoả hiệp đầu hàng. Đảng Cộng sản kêu gọi chấm dứt nội chiến để toàn dân chống Nhật. Dưới sức ép của nhân dân, Quốc dân đảng buộc phải đồng ý cuộc “Quốc Cộng hợp tác” lần thứ hai, nhưng bọn Tưởng - Uông vẫn có âm mưu “dùng Nhật diệt cộng”.

Chiến tranh thế giới thứ hai nổ bùng. Năm 1945, trước thế tiến công “như chẻ tre” của Hồng quân Liên Xô, Nhật Bản thất bại phải đầu hàng và chuồn khỏi Trung Quốc. Đế quốc Mỹ giật dây, Tưởng quay lại chống cộng. Nội chiến lại bùng nổ. Sau năm năm chiến đấu vô cùng gian khổ và anh dũng, Đảng Cộng sản đã tiêu diệt năm triệu quân của Tưởng, đuổi đế quốc Mỹ ra khỏi Trung Quốc, và thành lập nước Cộng hoà nhân dân Trung Hoa.

*

* *

Hôm ấy mới bốn giờ chiều, nhưng đã đi được nốt 40 cây số, Bác và chúng tôi vào nghỉ ở một xóm đồng bào Nùng. Chúng tôi đang mở balô sắm sửa nấu ăn thì bỗng nghe đồng bào trong xóm gọi nhau: “Ra xem tù binh! Ra xem tù binh!”. Chúng tôi cũng theo ra xem.

Một tổp hơn một trăm tên vừa quan vừa lính của tiểu đoàn Sác tông, do một tiểu đội ta giải đi, đang kéo qua làng. Số đông chúng chỉ mặc áo lót, quần lót, vì trước đây vài hôm, chúng đã bị quân ta đánh úp, không kịp trở tay, cũng không kịp mặc áo. Tên nào cũng mặt mày khò khạo, râu ria xồm xoàm. Có tên dù không bị thương cũng giả dò đi cà nhắc. Bao nhiêu “khí thế iêng hùng” của bọn lê

dương, của “quân đội đại Pháp” đều biến mất hết. Trước kia, chúng ngang tàng dữ tợn bao nhiêu, thì bây giờ chúng càng mếu máo tiều tụy bấy nhiêu, chúng đã trở nên một đàn người chẳng nên người, ngợm không ra ngợm.

Trong đám chúng có một tên ở trần, áo lót cũng không có. Hoàng hôn ở vùng rừng thì trời bắt đầu rét, nó chạy co ro. Chạnh lòng thương hại, Bác cởi vạt cho nó một cái áo. Nó chấp tay vái và miệng lẩm bẩm: “Cảm ơn Ngài! Cảm ơn Ngài!”. Bác bảo nó: “Thôi, đi đi!”.

Anh em bộ đội cho biết rằng: bọn tù binh Pháp sợ hãi ghê lắm. Chúng sợ chết. Theo chính sách của Đảng và Chính phủ, ta đối đãi tù binh một cách nhân đạo. Nhưng ta cho chúng ăn uống khá, thì chúng sợ rằng “Việt Minh nuôi cho béo, rồi mới giết”. Sau khi giải

thích cho chúng hiểu chiến tranh xâm lược là phi nghĩa, Việt Nam nhất định thắng, thực dân nhất định thua - ta thường thả một số tù binh. Được thả, chúng cũng sợ rằng “Việt Minh sẽ phục kích chúng trong rừng để khỏi phải nuôi tốn gạo”. Sợ dĩ như vậy, là vì chúng đã bị thực dân tuyên truyền nhồi sọ: “Lính Pháp thà chết còn hơn, nếu lọt vào tay Việt Minh thì sẽ bị móc mắt, cắt tai, chặt đầu, mổ bụng...”.

Những tù binh được ta thả, về đến đơn vị chúng bị nhốt lại rồi tống về Pháp ngay. Bọn chỉ huy Pháp sợ họ tuyên truyền chống chiến tranh.

Dù sao, chính sách nhân đạo của ta đã có ảnh hưởng tốt, nhất là đối với binh lính người châu Phi. Từ khi họ biết ta đối đãi tốt những tù binh người Phi, thì trong các cuộc càn quét, họ không hung ác như trước, có khi họ còn tỏ đồng tình với đồng bào ta...

Tối hôm nay, chúng tôi nghỉ ở nhà cụ Thềng, đồng bào Nùng. Nhà sàn rộng rãi, sạch sẽ, nhưng trống trải. Như để trả lời câu hỏi mà chúng tôi chưa thốt ra, cụ Thềng nói: Vùng này đồng bào triệt để làm “Vườn không, nhà trống”. Cửa cái, lương thực đều đưa hết vào lán trong rừng, phòng giặc Pháp cướp phá. Bây giờ giặc thua rồi, ta thắng rồi, đồng bào bắt đầu dọn về nhà...

Cụ Thềng đã ngoài 60 tuổi, nhưng vẫn mạnh khoẻ và nhanh nhẹn. Qua câu chuyện, chúng tôi được biết rằng cả nhà này đều tham gia kháng chiến. Cụ Thềng là phó đội trưởng du kích xã. Cụ bà là “mẹ chiến sĩ”. Anh cả đã hy sinh oanh liệt trong trận đầu tiên trên đường số 4. Anh hai và anh ba đang ở bộ đội. Hai cô con dâu đều là đội viên dân quân du kích. Cô Kim, con gái thứ tư làm y tá, rất gan dạ trong khi cứu chữa thương binh, đã

được khen thưởng nhiều lần. Con trai thứ năm là em Pồn, mười ba tuổi và con gái út là em Hòa mười tuổi, đều làm “liên lạc viên”.

Thật là “một nhà trung hiếu, muôn thuở thơm danh!”. Độ bảy giờ tối, ông cụ mang súng đi tuần, Pồn và Hoà đi học, tay cắp sách, tay xách đèn - cái đèn thắp dầu hỏa, làm bằng lọ mực. Khắp vùng này cũng như ở nhiều nơi khác, để tránh máy bay địch, trường học chỉ dạy ban đêm. Khoảng bảy giờ tối, từng toán nhi đồng dắt tay nhau đi học, em nào cũng xách một cái đèn. Từ xa trông lại, hàng chục cái đèn biến thành một con rồng lượn trên đồng lúa, nương bông. Vừa vui mắt, vừa cảm động. Cảm động vì gặp hoàn cảnh khó khăn vậy, con em ta cũng vẫn cố gắng học.

Cũng như thường lệ, sáng hôm nay, chúng tôi dậy sớm (cả nhà cụ Thèng đã đi công tác từ lâu), nấu cơm gói vào mo cau để ăn trưa,

Bác cháu mỗi người ăn một bát lót bụng rồi thông thả lên đường.

Ở vùng này, lúc hoàng hôn và lúc tảng sáng, phong cảnh rất nên thơ. Gió rừng thổi vi vu làm các ngành cây đu đưa một cách nhẹ nhàng, yếu điệu. Mặt trời chên chên rọi xuống, biến ức triệu giọt sương trên lá cây ngọn cỏ thành những hạt ngọc nhấp nháy, lung linh. Những con suối trong vắt chảy róc rách, họa vờn với giọng ca hót líu lo của hàng nghìn hàng vạn chim rừng. Nhiều khi người ta ngửi thấy mùi thơm của hoa và nhựa cây từ xa bay đến, phảng phất và nhẹ nhàng. Trên trời xanh biếc có vài đám mây trắng đủng đỉnh bay, giống hệt những chiếc thuyền buồm khoan thai lướt trên mặt biển. Bên ven rừng, hàng vạn con bướm nhỏ vàng vàng bay phất phới như muốn thi đua với khách đi đường. Như để làm cho phong cảnh thiên

nhiên càng thêm màu thêm vẻ, mấy chú bé cười trên lưng những con trâu béo núc na núc ních, em thì hò hát, em thì giở sách chăm chú ôn lại bài học tối hôm qua. Khó mà nói đó là bài thơ trong bức vẽ, hay là bức vẽ trong bài thơ.

Trong những lúc đó, nếu không gặp những tốp tù binh Pháp, không gặp những đơn vị bộ đội ta đang phấn khởi tiến lên mặt trận và đồng bào dân công đang hăng hái vận tải tiếp tế - thì người ta có cảm giác đang sống trong một thế giới thái bình.

*

* *

Tiếp tục câu chuyện hôm qua, Bác nói: Tuy bọn Quốc dân đảng khùng bố tợn, Bác vẫn rần ở lại Quảng Châu một thời gian, vì Bác cần bí mật liên lạc với các đồng chí Trung Quốc và

cần duy trì công việc của hội “Việt Nam Thanh niên Cách mạng đồng chí”. Nhưng một đêm đã canh khuya, vào đầu tháng Năm năm 1927, đồng chí Lĩnh (người Việt Nam, tốt nghiệp tại Trường quân quan Hoàng Phố, làm việc ở Sở Công an) đến báo tin: “Chúng sắp bắt anh đấy! Tính thế nào, anh phải tính nhanh đi!”. “36 chước, chước “chuồn” là hơn”, Bác liền bí mật đi Hương Cảng.

Đến Hương Cảng, bị Sở mật thám Anh xét hỏi. Cũng như đối với mật thám Pháp, mật thám Ý, lần này gặp mật thám Anh, Bác cũng đối phó xong xuôi, dù lần này khó khăn hơn nhiều. Chúng bảo Bác phải rời khỏi Hương Cảng trong 24 giờ.

Lên Thượng Hải, bọn Quốc dân đảng cũng khùng bố gắt. Để che mắt mật thám, Bác mặc thật bảnh, ở khách sạn thật sang. Nhưng mưu mô ấy không thể kéo dài, tốn tiền quá.

Chỉ còn một cách là chạy về Tổ quốc cách mạng - chạy về Liên Xô. Bác làm việc một thời gian ở Mátxcova, và ở Bá Linh rồi ở Pari. Cố nhiên, lần này không đến gặp quan thượng thư thuộc địa, và phải hết sức khéo léo tránh mặt những người “bạn” mật thám Pháp đã quen thuộc Bác năm xưa... Bác được phái đi dự cuộc Hội nghị quốc tế “chống chiến tranh đế quốc” ở Borúcxen, thủ đô nước Bỉ. Đến ga xe lửa, thì Bác gặp đồng chí Xan Catadama - người sáng lập Đảng Cộng sản Nhật. Vì tuổi già, đồng chí được đoàn thể cấp cho vé xe hạng nhất. Khi thấy Bác đi hạng ba, đồng chí cũng quyết đi hạng ba, mặc dù Bác khẩn khoản mời đồng chí cứ đi hạng nhất cho khoẻ khoắn. Đồng chí Xan Catadama là một người thợ nhiều nghề, đấu tranh đã nhiều, lênh đênh không ít. Tính rất kiên quyết, đồng thời rất hiền lành.

Đến dự Hội nghị, có nhiều đại biểu các nước thuộc địa, và đại biểu mấy đảng cộng sản các nước đế quốc. Ở Hội nghị, Bác có gặp người chiến sĩ lão thành yêu nước là cụ Nêru - thân sinh của Thủ tướng Nêru.

Sau Hội nghị ít lâu, Bác đi Thụy Sĩ, sang Ý để dần dà đi về Tổ quốc.

Thụy Sĩ là một nước nhỏ, chỉ rộng hơn 41.000 cây số vuông, với hơn năm triệu dân. Vì ở vào giữa ba nước Pháp, Đức, Ý, cho nên người Thụy Sĩ nào cũng biết ba thứ tiếng; nói chung thì trình độ văn hoá khá cao. Phong cảnh rất đẹp; có núi Anpơ cao hơn 4.000 thước và tuyết phủ suốt đời. Có hồ Giơnevơ mênh mông, dài 70 cây số, rộng 12 cây số, sâu hơn 300 thước, v.v.. Mỗi năm có hàng chục vạn người nước ngoài đến thăm; “lữ hành” là một nguồn lợi lớn, được coi như một ngành công nghiệp.

Hồi đó, nước Ý đang bị bọn phát xít Mútxôlini thống trị. (Mútxôlini cướp chính quyền năm 1922, bị nhân dân xử tử năm 1945). Ở các hiệu buôn, các trường học, các cơ quan, các nhà tù, hai bên đường... nơi nào cũng treo ảnh Mútxôlini với những áo mũ khác nhau. Khi thì như đồ đốc hải quân. Khi thì như đại nguyên soái. Khi thì như tổng tư lệnh không quân. Khi thì như quận công - thủ lĩnh tối cao của đảng phát xít... Nhưng bộ mặt vênh vang dễ ghét thì bao giờ cũng không thay đổi.

Khi Bác xin giấy phép đi qua nước Ý, cơ quan phát xít hỏi nhiều câu lôi thôi. Đến biên giới, công an biên phòng phát xít giở xem quyển “tự điển chống cộng quốc tế” dày khoảng 2.000 trang, ghi tên tuổi những người cách mạng các nước, từ chữ A đến Z. Không thấy tên mới của Bác trong đó, chúng chào lễ phép và nói: “Mời ông cứ đi!”.

Đến phía Bắc nước Ý. Bác ghé vào xem hội chợ ở Milan, một thành phố buôn bán phồn thịnh nhất nước Ý. Ở đó có một cái tháp cao, ai muốn lên tháp xem phong cảnh chung quanh, thì phải mua vé. Bác chào ông cụ già gác tháp và hỏi bằng tiếng Ý: “Sao cụ, đời sống thế nào?”. Nhìn trước nhìn sau không có ai, ông cụ thở dài và nói: “Ôi, khổ lắm ông ạ! Biết bao giờ sẽ chấm dứt chế độ này...!”.

Khi đi xem phong cảnh thủ đô Rô-ma, Bác bị hỏi giấy và bị đưa về Sở Công an. Cũng nhờ bị bắt mà Bác hiểu thêm cách thống trị của phát xít. Trên các đường phố cứ cách độ 100 thước, thì có một tên mật thám. Cách 500 thước thì có một tên tổ trưởng mật thám. Tên mật thám hỏi giấy và bắt Bác hầu như mù chữ. Tại Sở mật thám, chúng ra vẻ lễ độ. Tên trưởng phòng đứng dậy bắt tay Bác, mời Bác ngồi và mời Bác hút thuốc, rồi hỏi những

câu bằng quơ. Người ít kinh nghiệm thì dễ rơi vào cạm bẫy của chúng...

Rôm là một thủ đô khá đẹp, với khoảng hai triệu nhân dân, có nhiều di tích lịch sử gần 3.000 năm. Hầu như đường phố nào cũng có một nhà thờ công giáo hoặc to, hoặc nhỏ. Thành phố xa hoa nhộn nhịp, “ngựa xe như nước, áo quần như nen”. Nhưng người thường dân thì cực khổ, vì giá sinh hoạt đắt đỏ và thuế khoá nặng nề. Ngủ khách sạn một đêm cũng phải nộp thuế. Ăn một đĩa súp cũng phải nộp thuế. Đi xem chiếu bóng cũng phải nộp thuế. Một bạn công nhân Ý nói khẽ với Bác: “Người Ý từ lúc còn ở trong bụng mẹ cho đến sau khi vào quan tài, động một chút là phải nộp thuế!”.

Bên cạnh Rôm có thành phố Vatican - là cung điện của Giáo hoàng, đại bản doanh của đạo Thiên chúa. Ở đó có nhiều nhà thờ và lâu đài rất nguy nga đồ sộ. Bộ đội của Giáo hoàng

canh gác nơi đây vẫn ăn mặc như lính phong kiến cách đây hơn 300 năm, khi nhà thờ đòi đốt sống ông Galilê nếu ông không chịu bỏ cái lý thuyết rằng quả đất xoay vần.

Rất đông khách nước ngoài đến xem Vatican, nhất là những ngày có cúng lễ lớn thì có đến hàng chục vạn người. Dân cư chính cống ở thành phố này không đầy 1.000 người, số đông là nhân viên của toà thánh. Viện bảo tàng có trưng bày những gông cùm mà trước đây nhà thờ dùng để phạt những người dân thiếu thuế, thiếu nợ. Có một cái guồng xe như cái đu tiên, người ta trói ngựa người bị phạt vào đó, cột chặt mình mấy và chân tay vào guồng xe, rồi vừa đánh vừa quay tít thò lò...!

Bác đến cửa biển Náp lơ, đi xem núi lửa Vêxuvơ và di tích Pompêi. Đời xưa, Pompêi là một thành phố nghỉ mát của người Rômanh.

Cách đây khoảng 1.880 năm, Pompêi bất thành lình bị tro và bùn núi lửa Vêxuvơ vùi lấp hết. Về sau người ta đào lên dần dần. Ngày nay, dấu tích nhà cửa vẫn còn. Nhiều bức vẽ trên tường ghi tả đời sống xa hoa đậm dật của bọn quý tộc - màu sắc vẫn còn tươi đẹp. Núi lửa Vêxuvơ không dữ tợn như trước, nhưng vẫn phun khói mù trời.

Bác đáp tàu Nhật Bản đi sang Xiêm. Ở Xiêm, Bác giúp kiều bào chỉnh đốn thêm những đoàn thể yêu nước, và tổ chức thêm trường học dạy các trẻ em. Kiều bào ở Xiêm có thể chia làm ba hạng. (A) là những đồng bào nghèo - số đông từ hai tỉnh Quảng Bình, Quảng Trị - sang Xiêm buôn bán kiếm ăn. (B) là cháu chắt những đồng bào theo đạo Thiên chúa bị Triều đình Minh Mạng và Tự Đức khủng bố, chạy trốn sang Xiêm. Những kiều bào này ở tập trung thành từng xóm từng

làng. Họ vẫn nói tiếng Việt và ăn mặc như người Việt dù họ đã lấy quốc tịch Xiêm. (C) là những người đã tham gia phong trào Văn thân ngày trước và phong trào cách mạng ngày nay, bị thực dân Pháp khủng bố mà chạy sang đây. Khi đông người thì ở tập trung từng xóm, ít người thì ở xen lẫn với kiều bào cũ.

Nói chung, kiều bào đều đoàn kết giúp đỡ lẫn nhau, nhớ thương Tổ quốc, và căm thù thực dân. Có những cán bộ rất tận tụy và được kiều bào tin cậy.

Bà con Xiêm đối với kiều bào ta cũng tử tế. Chuyện sau đây chứng tỏ cảm tình tốt của người Xiêm đối với kiều bào: Cụ Tú Hứa (em cụ Đặng Nguyên Cẩn) là một người cách mạng già rất gương mẫu. Một hôm thực dân Pháp phái chủ mật thám sang yêu cầu Chính phủ Xiêm bắt giùm cụ Tú cho chúng. Viên

quan địa phương cho mời cụ Tú đến trụ sở và hơn mười cụ già Xiêm đều da đen, người thấp, râu bạc, giống hệt cụ Tú, rồi bảo tên mật thám Pháp: “Đấy, ông xem ai là Tú Hứa thì ông bắt đi. Nhưng nếu ông bắt nhầm người công dân Xiêm, thì ông sẽ phải chịu phạm luật quốc tế!”. Tên mật thám nhìn kỹ, thấy ông già nào cũng giống nhau, nó không nhận ra ai là cụ Tú. Kết quả là nó phải cụp đuôi chuồn không dám bắt ai.

Ở Xiêm khoảng một năm, Bác được tin hội “Việt Nam Thanh niên Cách mạng đồng chí” chia rẽ thành ba phái và tổ chức ba đảng cộng sản khác nhau. Nóng ruột, Bác lại bí mật trở về Trung Quốc, và mời đại biểu ba phái đến Hương Cảng họp hội nghị. Đến dự hội nghị có Bác và các đồng chí Hồ Tùng Mậu, Lê Tấn Anh, Nguyễn Đức Cảnh...

Để giữ bí mật, hôm thì mấy anh em giả

đánh “mạt chược” ở khách sạn, hôm thì đến sân vận động xem đá bóng. Sau mấy buổi bàn cãi sôi nổi, đến ngày 3 tháng Hai năm 1930 (vào dịp Tết âm lịch), ba phái đều đồng ý thống nhất thành Đảng Cộng sản Việt Nam. Mọi người đều vô cùng vui mừng, phấn khởi. Để chúc mừng Đảng ra đời, Bác đãi một bữa Tết Nguyên đán vừa tiết kiệm, vừa linh đình.

Bác nói: Từ năm 1918, Bác gửi cho Hội nghị Vécxây (Hội nghị hoà bình giữa các nước dự cuộc Chiến tranh thế giới thứ nhất, họp ở Pháp) tám khoản yêu cầu của nhân dân Việt Nam, đến năm 1920 - vào Đảng Cộng sản Pháp, đến năm 1924 - dự Đại hội lần thứ năm của Quốc tế Cộng sản và năm 1930 - dự cuộc thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam, đó là những ngày sung sướng nhất trong đời Bác.

Từ đó, giai cấp công nhân Việt Nam có đảng

tiên phong của mình, và ngay từ đầu Đảng đã nắm quyền lãnh đạo cách mạng. Tin mừng về việc thành lập một Đảng Cộng sản thống nhất làm cho cán bộ, đảng viên và nhân dân ta vô cùng phấn khởi, và từ đó cuộc vận động cách mạng ào ạt tiến lên từ Bắc đến Nam.

Sau đó, Bác sang Xiêm và Mã Lai... Trở lại Hương Cảng được ít lâu, thì bị đế quốc Anh bắt giam.

Nghe câu chuyện đến đây, chúng tôi rất hồi hộp. Nhưng xem đồng hồ vừa đúng 11 giờ. Cũng vừa gặp một con suối quanh co với những tảng đá lô nhô, nước chảy trong vắt, hai bên bờ có nhiều cây cổ thụ rải bóng mát êm đềm như những bức màn khổng lồ. Thiên nhiên như tỏ ý ân cần mời khách đi đường tạm nghỉ bước. Bác cháu chúng tôi ăn xong cơm nắm, rồi với thú vị “màn trời chiếu đất” ngủ trưa một giấc ngon lành.

*

* *

Chúng tôi hồi hộp nghe Bác kể chuyện *bị bắt ở Hương Cảng* như sau:

Ngày xưa, giai cấp thống trị nước Anh có truyền thống đối đãi “khoan hồng” với những người cách mạng nước ngoài. Ví dụ:

- Người thầy cộng sản của chúng ta là Các Mác bị Chính phủ Đức đuổi ra khỏi nước, rồi bị Chính phủ Pháp đuổi. Nhưng đến Luân Đôn thì Chính phủ Anh để ông Mác ở yên suốt đời.

- Sau khi Công xã Pari thất bại (1871), bọn phản động Pháp khủng bố dữ. Nhiều lãnh tụ Công xã lánh nạn sang Anh, Chính phủ Anh cũng để cho họ làm ăn yên ổn.

Tháng Bảy năm 1903, Đại hội lần thứ hai

của Đảng công nhân xã hội dân chủ nước Nga - họp ở Luân Đôn. Khi Đại hội hết tiền ăn, một người tư sản Anh đã cho Đại hội mượn tiền để tiếp tục khai hội.

Đối với những người cách mạng nước ngoài, Chính phủ Anh chỉ đặt một điều kiện: “Các người tuyệt đối chớ động đến nội chính của nước Anh”.

Nhưng từ ngày Cách mạng Tháng Mười thành công, cộng sản trở nên một phong trào mạnh trên thế giới, thì giai cấp thống trị Anh không “dễ dãi” với những người cộng sản.

Bác nói tiếp: “Hoạt động cách mạng bí mật phải hết sức cẩn thận để tránh bị bắt. Nhưng đồng thời phải luôn luôn chuẩn bị sẵn sàng đối phó nếu không may mà bị bắt. Nếu bị bắt thì nguyên tắc bất di bất dịch là: Thà chết chứ quyết không nói gì, làm gì có hại cho cách mạng”.

Năm 1931 là năm phong trào chống Nhật

lên cao trong quần chúng nhân dân Trung Quốc, cũng là năm Quốc dân đảng và bọn đế quốc khủng bố tợn. Nhiều người cách mạng bị bắt ở Trung Quốc, ở Philíppin, ở Mã Lai, ở Hương Cảng... Các đồng chí Việt Nam như Hồ Tùng Mậu, Nguyễn Thị Minh Khai, v.v. người thì bị bắt ở Hương Cảng, người thì bị bắt ở Thượng Hải, ở Quảng Châu...

Ngày 6 tháng Sáu năm 1931, Bác bị bắt ở nhà số 186, phố Tam Lung (Cửu Long). Sau đó, cảnh sát Anh bí mật bao vây dãy phố ấy suốt mấy tuần, hòng đặt “bẫy chuột” để bắt những đồng chí qua lại với Bác. Nhưng kết quả không bắt được ai. Gian nhà Bác ở thì bị chúng lật hết từng bức tường, từng viên gạch, dùng chất hoá học nghiên cứu, để tìm tài liệu bí mật. Nhưng cũng không tìm được gì.

Những người cách mạng Trung Quốc bị bắt ở Xiêm, Mã Lai, Philíppin và các nơi khác đều bị

đưa về Hương Cảng. Đối với họ cũng như đối với những người cách mạng bị bắt ở Hương Cảng, đế quốc Anh chỉ giam giữ ít lâu, tra khảo lấy khẩu cung, rồi đuổi ra khỏi Cảng, chứ không phạt tù đày.

Thật là “khoan hồng”! Nhưng một khi bước chân xuống thuyền (Hương Cảng là một hòn đảo, chung quanh là biển, muốn đi bất kỳ nơi nào khác, cũng phải đi thuyền), thì hầu hết những đồng chí được “trục xuất cảnh” đều bị bọn đặc vụ Quốc dân đảng bắt ngay.

Bác vào trại giam vài hôm, thì đồng chí Hồ Tùng Mậu bị đưa ra nhà giam để “trục xuất cảnh”. Nhân dịp đó, đồng chí Mậu báo cho luật sư Lôđơbi (chủ nhiệm Công ty luật sư RUSS, của người Anh) biết tin Bác bị bắt, và nhờ ông ta giúp Bác.

Ông Lôđơbi vào nhà giam gặp Bác và nói ông sẽ ra sức cãi hộ cho Bác.

Bác nói không có tiền để trả phí tổn cho công ty.

Ông Lôđơbi nói: “Tôi biết ông là một lãnh tụ cách mạng Việt Nam. Tôi căi họ ông là vì danh dự chứ không nhất thiết chỉ vì tiền...”.

Từ đó, vợ chồng ông Lôđơbi hết lòng giúp đỡ Bác về đời sống trong nhà tù cũng như về vụ án kiện. Cũng do ông Lôđơbi mà các đồng chí Pháp và Hội Quốc tế Cứu tế Đỏ biết rõ tình hình của Bác.

Được tin Bác bị bắt, thực dân Pháp ở Việt Nam vui mừng và hoạt động tợn. Chúng phái cả bầy mật thám sang châu chực ở Cảng. Chúng vận động Chính phủ, tòa án và cảnh sát Anh dùng mọi cách để trao Bác cho chúng. Chúng phái tàu thủy chờ sẵn ở Cảng, nếu toà án ký lệnh “trục xuất” là chúng tóm Bác đưa lên tàu chở về Việt Nam ngay. Chúng cho rằng lần này chúng sẽ thực hiện được lời đe dọa của quan

thượng thư thuộc địa đã nói mười năm trước đây: tức là bẻ gãy những người cách mạng Việt Nam. Chính phủ Cảng cũng muốn bí mật trao Bác cho thực dân Pháp. Nhưng luật sư Lôđôbi làm cho việc Bác thành ra công khai, và đòi Toà án tối cao phải xét xử.

Một mặt do bọn thực dân Pháp tuyên truyền Bác là một người Bônsovích cực kỳ nguy hiểm; mặt khác, do công an Cảng vu cáo Bác có âm mưu lật đổ chính quyền người Anh ở xứ này - thành thử dư luận cho rằng đây là một vụ án quan trọng nhất từ trước đến nay chưa từng có ở Cảng!

Từ tháng Sáu đến tháng Chín, toà án họp 9 phiên. Mỗi phiên họp đều có cảnh sát vũ trang Anh và Ấn Độ gác khắp các cửa ra vào.

Trong các phiên toà có nhiều quan chức cao cấp đến xem. Vai chính là:

- 2 vị chánh án và phó án,

- 2 vị công tố, thay mặt “Nhà vua” buộc tội,
- 2 vị luật sư cãi hộ cho Bác.

Các vị này đều mặc áo thụng đen và mang tóc giả theo lối đòi xưa đòi xưa. Trên bàn trước mặt mỗi vị có những chồng sách to tương về luật lệ. Họ luôn luôn giở sách ra để dẫn chứng những lời họ trình bày. Thật là “nói có sách mách có chứng!”.

Ông Lôđơbi ngồi ở bàn và Bác ngồi trong vành móng ngựa đều không được nói gì hết. Khi muốn trao đổi ý kiến với nhau hoặc với thầy kiện, thì chỉ viết tóm tắt trên một miếng giấy nhỏ.

Lý lẽ của các thầy kiện tóm tắt là:

1. Việc bắt giam Bác là *trái phép*, vì Bác bị bắt giam từ hôm 6 tháng Sáu năm 1931, nhưng đến hôm 12 tháng Sáu, tổng đốc Anh mới ký lệnh chính thức cho phép bắt.

2. Người công chức lấy cung đã làm *trái phép* vì y đã hỏi Bác những điều ngoài khuôn khổ pháp luật đã quy định hỏi.

3. Buộc Bác phải đáp tàu Pháp đi về Đông Dương, tức là cố ý giao Bác cho Pháp để chúng giết Bác, thế là *trái phép*.

Hai điểm trên, Chính phủ và công tố đã phải nhận sai lầm. Nhưng quan toà và công tố vẫn quyết định đuổi Bác về Đông Dương.

Ông Lôđơbi chống án lên “Hội đồng nhà vua”, và nhờ luật sư Nôoen Pơrít (Nowell Pritt) ở Luân Đôn cãi hộ cho Bác.

Khoảng cuối tháng Giêng năm 1933, gần Tết âm lịch, “Hội đồng nhà vua” xoá án và ra lệnh: Cho phép Bác tự do đi đâu thì đi, miễn là ra khỏi Hương Cảng.

Thế là thắng lợi bước đầu! Nhưng đi đâu?

Đi thế nào cho thoát? Nếu không khéo thì ra khỏi nhà giam sẽ rơi vào tay thực dân Pháp.

Bà Lôđơbi nhờ một người bạn mua hai vé tàu thủy hạng nhất...

Hôm đó, một chiếc tàu nước ngoài (từ Hương Cảng qua Thượng Hải đi Nhật Bản) mới nhổ neo đi ra biển độ ba cây số thì được lệnh phải đỗ lại...

Chiếc canô riêng của tổng đốc Hương Cảng đưa một vị thân sĩ Trung Quốc vào một phòng hạng nhất trên chiếc tàu ấy...

Tàu đến Hạ Môn thì vừa đúng 30 Tết âm lịch. Nhận lời mời của bầu bạn, vị thân sĩ Trung Quốc lưu lại *ăn Tết ở Hạ Môn*.

Sau khoảng 20 tháng gian lao nguy hiểm, một lần nữa Bác lại thoát khỏi âm mưu độc ác của bọn thực dân Pháp và tạm thời đánh lạc hướng của chúng.

Thắng lợi này phần lớn là nhờ sự hết lòng giúp đỡ của ông bà Lôđôbi.

Tức tối vì không bắt được Bác, giận dữ đối với người Anh, các báo *thực dân Pháp* bịa đặt ra tin rằng: Bác mắc bệnh lao trong nhà lao Anh, và đã chết rồi.

Các báo Anh liền quật lại, đại ý như sau:

“Các anh là những người hèn hạ, ngấm máu phun người. Các anh run sợ trước một người cách mạng Việt Nam nhưng không làm gì được. Người cách mạng đó đã được toà án Anh tha rồi và đã xa chạy cao bay. Vì các người muốn bôi nhọ công lý và danh dự của người Anh, mà bịa đặt rằng người cách mạng đó chết là vì bị người Anh giam giữ. Sự thật là người Việt Nam ấy vẫn còn sống. Mà sự hy vọng vô lý của các anh thì chết rồi”.

Các báo Anh nói thêm: Việc người cách mạng Việt Nam được trắng án là một danh

dự lớn cho luật sư Lôđơbi và của công lý nước Anh. Nhưng thiên hạ cũng phải nhận rằng một người Việt Nam ấy được may mắn còn biết bao nhiêu người khác không được may mắn mà bị xử oan...

Nghe câu chuyện đến đây, anh em chúng tôi đều cảm thấy nhẹ nhàng cả người. Một lần nữa Bác lại thoát khỏi cơn nguy hiểm. Bác sĩ Chân liền hỏi:

“Thưa Bác, trong khi bị bắt giam, tình trạng tinh thần và vật chất của Bác thế nào?”.

Bác xem đồng hồ, nói: “Sáng nay, chúng ta đã đi được nửa đường rồi. Các chú xem có chỗ nào tốt, chúng ta nghỉ chân và ăn cơm, rồi Bác sẽ tiếp tục kể chuyện”.

Khám lớn Hương Cảng rất to rộng, gọi là ngục Vích-tô-ri-a. Vích-tô-ri-a là tên một vị vua đàn bà Anh nổi tiếng, trị vì 64 năm, thọ 82 tuổi (1819-1901).

Nhà giam Bác có ba tầng, mỗi tầng hai dãy xà lim. Cách xây dựng xà lim không xứng kích thước phổ thông chút nào! Bề cao 3 thước tây, mà bề ngang chỉ hơn 1 thước, bề dọc không đầy hai thước, bề rộng chỉ vừa một người nằm xiên xiên. Cao chót vót trên đầu tường chỉ có một cái cửa sổ nhỏ hình nửa mặt trăng lờ mờ, bị song sắt và lưới sắt bung bít. Ban ngày, từ cửa sổ ấy ánh sáng lọt vào xà lim một cách rụt rè, bỡ ngỡ. Cửa xà lim bằng ván gỗ dày độ một gang tay và bọc sắc, ở chỗ cao ngang đầu người có một lỗ tròn, phía trong rộng phía ngoài hẹp, như một cái loa.

Chốc chốc tên lính gác ngục (người Ấn Độ, người Xíc và người Anh) ghé mắt vào lỗ, xem xét tình hình người tù trong xà lim.

Mỗi ngày, tù được ra ngoài xà lim 15 phút, đi dạo quanh một cái sân hẹp. Bốn phía sân

đều là nhà giam cao ngất nghểu với những bức tường kín mít, âm u, người ta cảm thấy như đi dạo dưới đáy một cái giếng. Ngừng đầu lên thì chỉ trông thấy trời rộng bằng một chiếc khăn tay. Ở trong xà lim ngọt ngào, ra ngoài xà lim cũng vẫn ngọt ngào.

Mỗi ngày ăn hai bữa cơm gạo xay, một phần tư là thóc. Hôm nay, thức ăn bữa sáng có rau muống, bữa chiều có mắm thối hoặc cá ươn. Hôm sau, thay đổi “khẩu vị”, bữa sáng có mắm thối hoặc cá ươn, bữa chiều có rau muống. Mỗi tuần được ăn một bữa tiệc: một phần cơm trắng cùng vài miếng thịt bò.

Cùng giam với Bác đều là những người bị bắt vì chính trị, những người phạm tội khác bị giam riêng. Dù cực khổ và có lẽ cái chết đã treo sau ót, những người tù cách mạng không hề tỏ vẻ lo sợ, họ vẫn vui cười như thường. Tối nào, đến giờ đi ngủ, họ cũng hát vang Quốc tế ca và

nhều bài hát cách mạng khác, bắt chấp bọn lính gác ngục đe dọa la lối om xòm.

Đời sống vật chất trong nhà tù, tóm tắt là như vậy. Mấy tháng về sau, vì sức yếu và nhờ có ông Lôđơbi vận động, Bác được đưa vào nhà thương, điều kiện, ăn ở có dễ chịu hơn.

Khi bị bắt giam, trong tâm trạng chỉ có một điều là lo. Không phải lo số phận mình sau này sẽ ra sao, vì sẵn biết rằng kết quả cuối cùng chỉ có thể: hoặc là sẽ bị bọn thực dân thủ tiêu; hoặc là sẽ thoát khỏi xiềng xích, trở lại hoạt động cách mạng. Lo là lo những công việc mình làm chưa xong, ai sẽ tiếp tục làm thay? Ít nhiều kinh nghiệm mình đã gom góp được, làm thế nào để truyền lại cho đồng chí khác? Những mối manh và những địa điểm chỉ có mình biết, từ nay ai sẽ xây dựng lại?... Đảng ta tuy mới thành lập, nhưng uy tín đã cao, đấu tranh đã mạnh, giai cấp công,

nông đều trông vào sự dắt dìu của Đảng; đồng thời bọn thực dân ra tay khủng bố, nhiều đồng chí bị bắt và bị hy sinh, nhiều tổ chức bị phá vỡ, từ nay công tác của Đảng sẽ tiến hành ra sao? Ai sẽ hướng dẫn những đảng viên mới, những chiến sĩ mới, anh dũng có thừa nhưng kinh nghiệm còn thiếu? Lo hết việc này, lại lo đến điều khác. Chỉ lo suông mãi không giải quyết được, cho nên:

“Ngón ngang trăm mối bên lòng

Ngủ không yên giấc, ăn không ngon mồm”.

Lo chán lại đặt kế hoạch. Nếu được trở lại tự do, đối với công việc Đảng ta sẽ tăng cường điểm này; cuộc vận động công nhân và nông dân ta sẽ cải tiến chỗ nọ; việc tổ chức thanh niên và phụ nữ ta phải sửa đổi chỗ kia... Biết bao nhiêu là kế hoạch chủ quan, mình tự đặt ra, rồi mình lại thảo luận, bàn cãi với mình. Nếu người ngoài nhìn thấy vậy có

thể cho Bác là đấng trí, lẫm cảm. Sự thật là một người đang hoạt động sôi nổi, bỗng nhiên bị nhốt lại một mình trong một cái xà lim âm thầm kín mít, ngày này qua tháng khác không được nói năng gì với ai, không ai được nói năng gì với mình - trong hoàn cảnh đó, muốn cho khỏi đấng trí thì chỉ có một cách là đặt ra chuyện mà lo tính và tính lo cho khuây khỏa và giữ cho đầu óc cứ hoạt động như thường.

Còn một cách tiêu khiển nữa là gây chiến tranh với rệp, hoặc là xem kinh thánh Cơ Đốc. Kinh thánh Cơ Đốc là một thứ sách được khuyến khích xem trong nhà tù. Dù sao, đối với công cuộc và tương lai của cách mạng, Bác quyết không hề bi quan, luôn luôn lạc quan.

Hồi đó, ở khám lớn Vích-tô-ri-a có vài chuyện thú vị:

- Anh Lý bị án 7 năm tù (không rõ vì sao), còn 5 tháng nữa thì hết hạn. Lý được đưa vào làm (khổ sai) ở xưởng máy áo của nhà tù. Ở xưởng này có một tên cai người Anh rất hung ác. Lý nói: “Ta quyết giết chết thằng ác ôn này, để anh em đỡ khổ với nó”. Một hôm tên cai ấy đang đánh đá túi bụi một bạn tù, thì Lý cầm một chiếc kéo to thọc nó lòi ruột. Lý lại bị đưa ra toà án và chịu thêm 7 năm tù nữa. Từ đó bọn gác ngục không dám lại gần Lý. Còn anh em tù thì đều gọi Lý là anh hùng.

- Cũng trong thời gian đó, Trịnh Quốc Dậu, con một Hoa kiều triệu phú, vì giành nhau một cô gái nhảy mà phạm tội giết người. Bị tống vào khám Vích-tô-ri-a. Vì “công tử” không ăn được cơm gạo xay như mọi người tù khác, nó được phép nhận cơm ở nhà đưa vào. Cơm ở ngoài đưa vào thì phải kinh qua những người tù làm “coóc vê” chuyển đến cho Dậu. Những

người tù này nói với nhau “Bồ ồ nó ăn sung mặc sướng nhiều rồi. Nhân dịp này chúng mình chia chút đỉnh cho anh em tù nghèo cùng nếm”. Thế là hầu hết nem, chả, vật lạ, của ngon không đến miệng Dậu. Dậu tức lắm không dám mở mồm.

- Anh em tù (đã thành án) bãi công, bãi thực để đòi cải thiện chế độ giam cầm. Chủ ngục dùng cách khủng bố, đánh đập từng người. Nhưng hễ một người tù bị đánh đập thì tất cả mọi người khác la um sùm. Khi đêm khuya thanh vắng, họ cùng nhau kêu van: “Đói lắm trời ơi! Khổ lắm trời ơi!” làm chấn động cả khu phố. Muốn đấu dịu, Chính phủ Hương Cảng bảo một nhóm thân sĩ Hoa kiều vào khám lớn khuyên dỗ anh em tù... Có vị thân sĩ khi đứng đằng xa thì nói to “Anh em nên chấm dứt cuộc bãi công, bãi thực đi. Nhà nước sẽ đáp ứng những lời yêu cầu của anh

em...”. Nhưng đến khi gần anh em tù, thì vị thân sĩ ấy nói khẽ: “Anh em cứ đấu tranh cho đến thắng lợi cuối cùng...”.

Những mẩu chuyện ấy cho chúng ta thấy rằng tình giai cấp và tình dân tộc ở đâu cũng có hoặc ít hoặc nhiều. Một mẩu chuyện nữa:

Khi Bác ở trong khám, nhiều “ông bà” người Anh có quyền thế dắt nhau vào xem, ý chừng họ muốn thấy mặt mũi “lạ lùng” của người Bôn-sơ-vích.

Khi Bác vào nhà thương, anh chị em nhân viên người Trung Quốc cũng đến xem, nhưng với một cách kín đáo, không sờ sảng như người Anh.

Một hôm, cô y tá người Trung Quốc, thường ngày chăm nom Bác, thủ thủ hỏi Bác một cách bí mật: “Chú này! Cộng sản là thế nào? Chú làm cộng sản làm gì để bị bắt bó khổ thân!”. Cô ta biết cộng sản không phải là

trộm cướp, buôn lậu, giết người, thế thì cộng sản là gì và vì sao mà bị bắt giam, điều cô ta không hiểu được!

Bác trả lời: “Nói tóm tắt, cộng sản là làm cho ai cũng sung sướng và bình đẳng, không ai bóc lột và đè nén ai. Ví dụ: cộng sản muốn làm cho chị em cô không phải mang cổ xanh suốt đời và suốt đời không bị người mang cổ đỏ sai khiến. (Cổ áo đỏ là y tá trưởng người Anh, cổ áo xanh là những nữ y tá người Trung Quốc)”.

Cô y tá giương to cặp mắt nhìn Bác và nói “Thế ạ?”.

*

* *

Ở Hạ Môn ít lâu, Bác đi tàu thủy lên Thượng Hải.

Đến Thượng Hải hôm trước, hôm sau xem

báo thì thấy tin “Hôm qua, những tàu biển cập bến tô giới Pháp đều bị nhà chức trách lục soát rất kỹ...”.

Hú vía! Ở Thượng Hải, bọn Quốc dân đảng cũng khùng bố gắt gao. Để che mắt bọn mật thám, Bác phải tiếp tục giữ bộ điệu như một vị thân sĩ, mặc áo quần thật sang, ở khách sạn thật sang, nhưng đến tối thường khóa cửa phòng lại, rồi ăn khoai trừ bữa và tự giặt lấy áo quần...

Mùa Thu năm 1933, được tin có một đoàn đại biểu từ châu Âu sắp sang các nước Viễn Đông tuyên truyền chống chiến tranh đế quốc. Đoàn gồm có một người quý tộc Anh, một đại biểu Quốc hội nước Bỉ, một nhà văn người Pháp (là đồng chí Vayăng Cutuyriê). Tin tức này làm cho Bác mừng rỡ nhẹ cả người.

Bác đến Thượng Hải đã lâu mà vẫn chưa bắt được liên lạc.

Đối với người cách mạng, không gì khổ tâm bằng đã không hoạt động được, lại mất liên lạc với đoàn thể lâu ngày. Điều đó làm cho người cách mạng đêm ngày cảm thấy vô cùng cô độc linh đình.

Đoàn đại biểu hoà bình đến Thượng Hải bị chính quyền Quốc dân đảng và tất cả người da trắng ở thành phố này tẩy chay. Khi tàu sang đến Nhật, cũng bị Chính phủ Nhật cấm không cho lên bờ!

Ở Thượng Hải, bà Tống Khánh Linh (vợ hoá cụ Tôn Trung Sơn) đã bí mật tổ chức một cuộc mítting cho đoàn nói chuyện.

Bác viết thư cho đồng chí Vayăng Cutuyriê. Thư này bỏ vào trong một thư khác cho một người bạn, nhờ chuyển hộ.

Người bạn này (Bác chỉ quen biết sơ thôi) có uy tín lớn cho nên Quốc dân đảng và bọn đế quốc ghét lắm, nhưng chỉ phải đặc vụ bao

vây dò xét, chứ không dám bắt bớ, giam cầm.

Bác ăn mặc thật sang, thuê một chiếc xe hơi thật sang, đi đến nhà người bạn ở trong tô giới Pháp, gõ cửa, trao bức thư, rồi đi ra ngay. Lúc trở về, thấy cảnh sát Pháp chặn các khu phố lục soát người đi đường. Người lái xe tỏ vẻ ngập ngừng... Bác bảo: “Cứ đi!”. Chắc là vì chiếc xe rất sang, cho nên không bị chặn lại khám xét... Một lần nữa, hứ vía!

Chiều tối hôm sau, Bác gặp đồng chí Vayăng Cutuyriê ở một địa điểm kín đáo. “Muôn dặm quê người gặp bạn thân!”. Cả hai người vô cùng mừng rỡ, vừa cảm động nghẹn ngào...

Hai anh em siết chặt tay nhau mà nói chuyện.

Bác nói cho đồng chí Vayăng Cutuyriê biết hoàn cảnh khó khăn của mình.

Đồng chí Vayăng Cutuyriê nói cho Bác rõ tình hình phong trào cách mạng:

Ở Việt Nam từ ngày phong trào Xôviết Nghệ - Tĩnh anh dũng, thực dân Pháp cực kỳ hoảng sợ và thẳng tay khủng bố hết sức dã man. Nhiều làng mạc bị san phẳng. Nhiều đồng chí bị hy sinh. Nhiều tổ chức bị tan vỡ...

Tháng Ba năm 1931, trong lúc Trung ương Đảng bí mật họp hội nghị ở Sài Gòn, Ngô Đức Trì bị bắt và phản bội. Vì nó khai mà đồng chí Trần Phú và nhiều đồng chí khác bị bắt. Suốt sáu tháng bị tra tấn dã man, tháng Chín năm ấy đồng chí Trần Phú đã chết trong nhà tù.

Tuy phong trào tạm thời bị xuống thấp, nhưng sự hy sinh oanh liệt của cán bộ và đảng viên đã làm cho ảnh hưởng và uy tín Đảng không ngừng lên cao. Tên Bộ trưởng thuộc địa Pháp đã công khai nhận rằng: “Hoạt động của Đảng Cộng sản nguy hiểm cho Pháp gấp mấy lần cuộc bạo động của Quốc dân đảng”...

Từ cuối năm 1931 đến nay (mùa Thu năm 1933) do sự cố gắng phi thường của các đảng viên và lòng hăng hái của nhân dân, nhiều chi bộ Đảng và nhiều cơ sở quần chúng dần dần được tổ chức và hoạt động lại.

Tình hình thế giới thì thế này: một bên là chủ nghĩa tư bản lâm vào khủng hoảng trầm trọng, đã phải đi đến con đường tối phản động là chủ nghĩa phát xít. Một bên là giai cấp công nhân các nước đấu tranh ngày càng hăng. Nhân dân lao động Liên Xô thắt lưng buộc bụng để xây dựng chủ nghĩa xã hội, đã thu được nhiều thắng lợi lớn... Nói tóm lại, tuy cách mạng gặp khó khăn không ít, nhưng tiến bộ cũng rất nhiều...

Đã ba năm không hay không biết gì hết, hôm nay được đồng chí Vayăng Cutuyriê cho biết những tin tức đó, lòng Bác bâng khuâng vừa thương xót, vừa vui mừng. Vui mừng, vì

sau những cuộc thử thách cực kỳ ác liệt, Đảng ta đã tỏ ra cứng cáp về đường lối chính trị và Đảng dần dần khôi phục lại lực lượng của mình. Đồng thời phong trào cách mạng trên thế giới đang tiến lên, thành trì của cách mạng thế giới là Liên Xô đang xây dựng chủ nghĩa xã hội thắng lợi.

Thương xót, vì nhiều người con ưu tú của Đảng và của nhân dân - như đồng chí Trần Phú và nhiều đồng chí khác - đã bị hy sinh.

Đồng chí Trần Phú là một trong những thanh niên đầu tiên sang học ở Ban huấn luyện chính trị tại Quảng Châu rồi tham gia hội “Việt Nam Thanh niên Cách mạng đồng chí”, và được giới thiệu đi học ở Mátxcova một thời gian. Vào khoảng tháng Tư năm 1930, đồng chí Trần Phú trở lại Trung Quốc gặp Bác bàn bạc công việc Đảng, rồi về nước hoạt động. Tháng Mười năm 1930, Trung ương

họp Hội nghị lần thứ nhất, chính thức bầu đồng chí Trần Phú làm Tổng Bí thư đầu tiên của Đảng. Là một người rất thông minh, hăng hái và cần cù, đồng chí Trần Phú đã làm được nhiều việc quan trọng cho Đảng tuy chỉ hoạt động được non một năm (từ ngày về nước đến ngày bị bắt).

Mấy hôm sau khi gặp đồng chí Vayăng Cutuyriê, thì Bác chấp được liên lạc với đoàn thể. Nỗi vui mừng lúc đó không thể tả được.

*Ba năm lưu lạc, linh đình,
Nay đà trở lại trong đại gia đình công nông!*

*

* *

Tháng Bảy năm 1935, Quốc tế Cộng sản họp Đại hội lần thứ bảy. Đến dự Đại hội có đại biểu 65 đảng cộng sản. Đảng ta có đồng chí Lê Hồng Phong và Nguyễn Thị Minh Khai

là đại biểu chính thức, Bác với danh nghĩa đại biểu tư vấn¹.

Ở Đại hội, đồng chí Đimitơrốp (Dimitrov) - Bí thư Ban Chấp hành Trung ương của Quốc tế Cộng sản - đọc Báo cáo chính trị, phân tích sâu sắc tình hình thế giới lúc bấy giờ: Bọn phát xít ngày càng điên cuồng. Nguy cơ chiến tranh ngày càng khẩn cấp. Để lãnh đạo giai cấp công nhân đấu tranh thắng lợi, nhiệm vụ của các đảng cộng sản là phải lập một mặt trận thống nhất nhân dân thật rộng rãi, bao gồm các đảng phái, các đoàn thể, các phần tử có xu hướng yêu hoà bình, chống chiến tranh, chống phát xít. Đồng thời, Đại hội kêu gọi

1. Theo tài liệu của Viện Nghiên cứu chủ nghĩa Mác - Lênin, trực thuộc Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Liên Xô, ghi rõ bằng chữ Pháp: "*titre consultatif*" (B.T.).

nhân dân các nước ra sức giúp đỡ những dân tộc đang đấu tranh chống chủ nghĩa đế quốc để giành lại độc lập tự do.

Đồng chí Dimitorốp (sinh năm 1882, mất năm 1949, thọ 67 tuổi), là lãnh tụ Đảng Cộng sản Bungari, đồng thời là lãnh tụ phong trào công nhân quốc tế.

Năm 20 tuổi, đồng chí tham gia Đảng “công nhân xã hội chủ nghĩa” Bungari. Trong thời kỳ hoạt động bí mật đồng chí đã bị bắt giam nhiều lần và hai lần bị kết án tử hình vắng mặt. Năm 1925, cùng với các đồng chí Trung ương khác, đồng chí Dimitorốp lãnh đạo cuộc khởi nghĩa, tuy không thành công, nhưng đã có ảnh hưởng to lớn là thức tỉnh giai cấp công nhân Bungari.

Năm 1933, đồng chí bị bắt ở Đức. Bọn phát xít tìm đủ mọi cách để buộc tội. Nhưng đồng chí đã gan dạ vạch trần tội ác của chúng

trước toà án Lépdích (Leipzig). Công nhân khắp các nước đều tổ chức biểu tình ủng hộ đồng chí. Chính phủ Liên Xô can thiệp mạnh mẽ để bảo vệ đồng chí. Do đó, đồng chí Đimitorốp đã thoát khỏi xiềng xích phát xít và được trở về Liên Xô.

Năm 1935, đồng chí được bầu làm Tổng Bí thư Quốc tế Cộng sản, và giữ chức ấy đến năm 1943.

Trong cuộc đại chiến thế giới thứ hai, Bungari bị Đức chiếm đóng. Khi Hồng quân Liên Xô tiến vào Bungari, thì đồng chí Đimitorốp cùng Trung ương Đảng lãnh đạo nhân dân lật đổ Chính phủ phát xít thân Đức, và lập nên chế độ dân chủ nhân dân. Trong cuộc tổng tuyển cử, đồng chí được bầu làm Thủ tướng đầu tiên của nước Cộng hoà nhân dân Bungari.

*

* *

Lần trước, năm 1925, Bác rời Liên Xô đi sang Trung Quốc. Lúc đó, *nhân dân Liên Xô* ai nấy đều thắt lưng buộc bụng để xây dựng nước nhà. Về tinh thần, ai cũng hăng hái phấn khởi, nhìn về hạnh phúc mai sau. Nhưng về đời sống vật chất thì đang rất eo hẹp. Nhà ở, áo mặc, lương thực, mọi thứ đều phải hạn chế nghiêm ngặt. Bác nhớ hồi đó người Liên Xô đàn ông không ai đeo coravat. Đàn bà ăn mặc rất giản đơn, thường chỉ dùng một vuông khăn đủ buộc đầu, thay cho mũ. Thanh niên thì tự động cấm uống rượu, cấm hút thuốc, cấm nhảy đầm...

Lần này, năm 1935, Bác trở lại Liên Xô, tình hình đã khác hẳn. Trong 10 năm qua nhân dân Liên Xô đã tiến những bước khổng lồ. Đời sống về mọi mặt đã tiến bộ nhiều lắm.

Dưới sự lãnh đạo của Đảng Bônsovích, kế hoạch 5 năm lần thứ nhất đã hoàn thành vượt mức, kế hoạch 5 năm lần thứ hai đã bắt đầu. Ngay vài năm đầu, công nghiệp và thương nghiệp đã hoàn toàn xã hội chủ nghĩa, 75% nông hộ đã vào hợp tác xã (nông trang tập thể), chiếm 85% diện tích trồng trọt lương thực.

Nhờ sản xuất mọi thứ đầy đủ, cuối năm 1934 đã bỏ luật hạn chế mua sắm các thứ ăn mặc. Phải nhớ rằng: sau Cách mạng thành công đã 17 năm, mới bỏ được hạn chế. Chỉ một điều đó đủ thấy những khó khăn lớn và quyết tâm vượt khó khăn của Liên Xô, lúc đó chỉ một mình là nước xã hội chủ nghĩa, bốn bề bị các nước đế quốc bao vây. Thắng lợi đó là do chí khí hăng hái lao động quên mình của nhân dân Liên Xô. Trong cuộc thi đua xã hội chủ nghĩa, hơn 5 triệu công nhân và

thanh niên là “đội viên đột kích”. *Phong trào Stakhanốp* ăn sâu, lan rộng khắp mọi ngành, mọi nghề. Stakhanốp là tên một người công nhân mỏ đầu tiên đào được 102 tấn than trong một kíp, vượt mức 13 lần. Về sau, nhiều người còn đạt mức cao hơn nữa.

Trong kế hoạch 5 năm lần thứ hai, Nhà nước quy định tăng năng suất lao động 62%, nhưng công nhân đã tăng năng suất đến 82%. Nhờ vậy mà kế hoạch đã hoàn thành vượt mức trước thời hạn 9 tháng. So với trước chiến tranh (1913), tổng sản lượng *công* nghiệp tăng gấp 7 lần. Về *nông* nghiệp, thì số hộ xã viên nông trang tập thể chiếm 93% tổng số nông hộ và 99% tổng số ruộng đất.

Nói tóm lại, từ một nước nông nghiệp lạc hậu, Liên Xô đã trở nên một nước hùng mạnh có công nghiệp tiên tiến và nông nghiệp tập thể.

Kinh tế tiến lên, thì thành phần trong xã hội cũng thay đổi, pháp luật cũng do đó mà thay đổi. Cho nên cuối năm 1936, Xôviết tối cao đã ban hành *hiến pháp mới*, một hiến pháp dân chủ nhất trên thế giới.

Trước kia, Bác rất quen thuộc Mátxcova. Nhưng lần này trở lại Mátxcova có hơi ngỡ ngàng vì cái gì cũng đổi mới. Nhà cửa, đường sá... cho đến báo chí cũng đều đổi mới. Những em nhi đồng Bác quen biết trước đây nay đều là chiến sĩ Hồng quân hoặc là sinh viên đại học. Những bạn Côm-xô-môn (thanh niên cộng sản) nay đều là bác sĩ, công trình sư... và đều được vinh dự vào Đảng. Lúc đó, Đảng Bôn-sơ-vích có hơn 2 triệu 80 vạn đảng viên.

*

* *

Từ sau năm 1930, tình hình thế giới ngày

càng khẩn trương, nó giống như một chuỗi bom nổ chậm khổng lồ, liên tiếp nổ năm này sang năm khác.

- Năm 1931, phát xít Nhật xâm chiếm miền Đông - Bắc Trung Quốc và lập ra cái gọi là “nước Mãn Châu”.

- Năm 1933, lũ quỷ khát máu phát xít Hítler cướp chính quyền ở Đức. Chúng thẳng tay đàn áp phong trào cách mạng trong nước và ra sức chuẩn bị chiến tranh.

- Năm 1935, phát xít Ý xâm lược nước Abixini (ở châu Phi).

- Năm 1936, bọn phát xít Đức và Ý giúp tên phát xít Phơrăngcô (Franco) đánh cách mạng Tây Ban Nha.

Cũng trong năm ấy, phát xít Đức, Ý, Nhật ký hiệp định “*Liên minh chống cộng*”. Về sau liên minh này bị đập tan.

- Năm 1937, quân đội phát xít Nhật đánh

chiếm thêm các tỉnh Trung Quốc.

- Năm 1938, hòng xoa dịu phát xít Đức - Ý và ngấm ngầm khuyến khích chúng quay mũi nhọn chiến tranh sang phía Liên Xô, hai chính phủ Anh và Pháp ký với chúng một bản hiệp định ở thành phố Muyních (Munich, Đức), nhượng bộ chúng về mọi mặt.

- Liền sau đó, phát xít Đức chiếm nước Áo.

- Năm 1939, phát xít Đức chiếm nước Tiệp Khắc... Rồi bắt đầu đánh Pháp và Anh. Đế quốc Anh và Pháp đã làm to. Những tướng dùng chính sách nhân nhượng thì bọn phát xít Đức - Ý sẽ nể nang họ, nào ngờ khi chúng có dịp thì chúng choảng ngay vào đầu Anh và Pháp.

- Năm 1940, chỉ trong mấy tuần Pháp đã mất thủ đô Pari và một nửa nước, và phải quỳ gối đầu hàng; Anh thì bị máy bay Đức

bắn phá tan hoang làm cho “thất điên, bát đảo”. Phát xít Đức chiếm được các nước Tây Âu, rồi quay sang chinh phục các nước Đông Âu.

Bên châu Á, thì phát xít Nhật chiếm hết cả Trung Quốc (vì Tưởng Giới Thạch chỉ lo “diệt cộng” chứ không lo chống Nhật), hất cẳng thực dân Pháp ở Đông Dương, đuổi thực dân Anh khỏi Hương Cảng, Miến Điện, Mã Lai, đuổi thực dân Mỹ và chiếm lấy Philíppin...

- Năm 1941, bọn phát xít Đức - Ý - Nhật đã khoe khoang:

Tung hoành châu Á, châu Âu...

Dọc ngang nào biết trên đầu có ai!

Với sức người sức của chúng đã cướp được ở các nước kia, với chủ quan điên rồ tưởng rằng chúng là “vô địch”, tháng Sáu năm 1941, phát xít Đức bất thành linh tiến

công vào Liên Xô, chúng gọi là “chiến tranh chớp nhoáng”.

Trước tình hình đó, những người yếu bóng vía đều lung lay, nhả mặt, thở dài, bi quan, thất vọng. Họ kêu rêu: “Ôi, thôi rồi! Phát xít mạnh quá, chắc chúng sẽ thắng thôi!...”. Song những người cách mạng chân chính, trông rộng, thấy xa, thì không hề bi quan chút nào. Họ nói một cách chắc chắn: “Liên Xô nhất định sẽ thắng”.

*

* *

Cách Bác đi đường là như thế này: Buổi sớm, cố gắng đi cho quá một nửa đường, buổi chiều thì đi thong thả, hễ nơi nào có phong cảnh đẹp thì nghỉ lại vài phút để ngắm nghía, và nếu có dịp thì nói chuyện với đồng bào.

Nhân lúc tạm nghỉ, tôi mạnh dạn nói:

“Thưa Bác, chúng cháu chỉ biết chung chung rằng phát xít là hung ác, nhưng chúng hung ác thế nào thì không rõ”... Bác nói:

Phát xít là một hình thức phản động nhất, hung ác nhất của chuyên chính tư bản đế quốc. Vì chúng không thể thống trị bằng cách giả nhân giả nghĩa, giả dân chủ như thời xưa nữa. Chúng khủng bố một cách cực kỳ ghê tởm, cực kỳ dã man tất cả những người và những đoàn thể tiến bộ, dân chủ và yêu chuộng hoà bình. Chúng đặt ra cái thuyết “nòi giống”: người Đức là nòi giống cao quý, trời sinh ra họ để trị vì thiên hạ. Người các nước khác đều là nòi giống dê hèn, phải chịu phát xít Đức thống trị. *Người Do Thái* là nòi giống ma quỷ, phải tiêu diệt cho kỳ hết! Chủ nghĩa phát xít đã gây ra Chiến tranh thế giới thứ hai, đã giết chết hơn 30 triệu người, thiêu hủy hàng nghìn thành phố và hàng vạn làng

mạc. Biết bao nhiêu là tài sản quý báu do lao động và trí tuệ của nhân dân từ nhiều thế kỷ xây dựng nên bị phá hoại sạch. *Hơn 6 triệu người Do Thái đã bị chúng thiêu chết.*

Do Thái là một dân tộc ở rải rác khắp các nước phương Tây, nổi tiếng tiết kiệm và buôn bán giỏi. Ngay lúc bắt đầu chiến tranh, Himle (tên giúp việc số một của Hítler) ra lệnh cho quân đội phát xít Đức: “bắt được người Do Thái thì giết sạch”.

Nếu bắt thì phải tốn nhiều đạn và nhiều công, chúng bèn bày ra cách *thiêu*. Ở nhiều nơi tại nước Đức, và các nước bị chiếm, chúng xây dựng những lò HƠI NGẠT. Đánh chiếm đến đâu, chúng cướp hết của cải và *bắt hết* người Do Thái đến đó. Bất kỳ gái trai già trẻ, bất kỳ sĩ nông công thương, chúng lừa họ hàng nghìn hàng vạn người chổng chất lên xe lửa, khoá chặt cửa xe lại rồi chở đến những

nơi có lò thiêu. Dù đường xa, xe chạy suốt năm, ba ngày, họ cũng không được ăn uống gì hết. Khi đến nơi, đã có nhiều người chết đói, chết ngạt... Chúng chọn một số người có sức khoẻ để bắt đi làm khổ sai ở các nhà máy và các đồn điền Đức. Vì đói rét và bị đánh đập tàn nhẫn sau vài tháng nếu không chết mòn chết mõi thì cũng kiệt sức không lao động được nữa, họ cũng bị đưa đến lò thiêu.

Đại đa số người Do Thái bị thiêu ngay.

Trước khi bước vào lò thiêu, họ phải cởi truồng hết. Áo quần, giày dép của họ được bọn phát xít chọn lọc sắp xếp tử tế để gửi về Đức.

Mỗi lần mỗi lò thiêu được độ 800 người. Người vào xong rồi, cửa lò khoá lại, hơi ngạt mở ra. Sau mười phút hấp hối quay cuồng, mọi người chết queo hết.

Chúng đưa xác chết ra, chúng cắt lấy tóc

đàn bà chở về nhà máy dùng làm dây thừng hoặc độn nệm. Chúng khám miệng thây chết để nhổ lấy răng vàng. Chúng chọn những thây người béo lấy mỡ nấu dầu, nấu xà phòng. Thây người gầy thì chúng đốt làm phân bón ruộng... Nói tóm lại, bọn phát xít giết người một cách rất “khoa học”. Chúng tính ra bình quân mỗi người bị thiêu chết, đưa lại cho chúng 1.631 đồng mác (tiền Đức).

Chỉ một lò thiêu ở Biểcconao (Birkenau), mỗi ngày thiêu chết 24.000 người Do Thái, từ đầu năm 1942 đến giữa năm 1944, hơn 2.110.000 người Do Thái đã bị thiêu chết ở lò này!

Tóm lại, chủ nghĩa phát xít là hung tàn bạo ngược, xấu xa như thế đó.

*

* *

Mùa Đông năm 1938, Bác trở lại Trung Quốc.

13 năm trước đây, lần đầu tiên Bác đến Trung Quốc, và lần này Bác lại đến Trung Quốc, hai hoàn cảnh khác nhau xa, về mọi mặt.

Lần trước, Bác đến Quảng Đông. Lần này Bác đến Thiểm Bắc.

Lần trước, bọn quân Phiệt đang đánh nhau lung tung. Lần này, nhân dân Trung Quốc đang chiến tranh chống phát xít Nhật.

Lần trước, Đảng Cộng sản mới ra đời, lực lượng chưa có mấy. Lần này, Đảng Cộng sản đã mạnh mẽ và có nhiều kinh nghiệm lắm.

Cuối năm ngoái (1937), Đảng Cộng sản lập lại *Mặt trận thống nhất*, lại hợp tác với

Quốc dân đảng để cùng nhau chống giặc Nhật. Do đó, Hồng quân đổi tên là *Bát lộ quân* và *Tân tứ quân*. Đối với vấn đề nông dân, thì chính sách của Đảng trong thời kỳ kháng chiến là thực hành *giảm tô giảm tức*, tạm thời không tiếp tục cải cách ruộng đất...

Hôm đầu tiên Bác đến Tây An được các lão đồng chí hoan nghênh nhiệt liệt. Mà cũng là hôm đầu tiên phải “chạy máy bay” Nhật đến ném bom.

Tây An là một thành phố có nhiều di tích lịch sử xưa cũ hơn ba, bốn nghìn năm, và có nhiều phong cảnh xinh đẹp. Nhưng trong hoàn cảnh chiến tranh, có thời giờ đâu, có tâm trạng đâu mà đi xem! Tuy vậy, Bác vẫn thấy được một điều lạ: rất nhiều chim quạ đen. Lúc trời gần tối có hàng chục vạn con quạ từ bốn phương bay đến, đỗ kín các mái nhà và ngọn cổ thụ trong công viên. Sáng

sớm chúng xuống đõ kín mặt đất, nhảy nhót và kêu quạc quạc ầm lên như cãi nhau, rồi từng nhóm, từng nhóm kéo nhau bay mỗi nhóm một phương trời. Trông thấy bầy quạ, Bác nhớ lại câu ca dao:

Quạ nào mà chẳng đen lông

Địa chủ nào mà tốt với bần cố nông bao giờ?

Ở Tây An vài hôm, rồi đi *Diên An*. Bác cùng mấy đồng chí Trung Quốc phụ trách “hộ tống” mấy ngày chiếc xe chở vài rách (mua về để bện dép) đến Diên An. Xe này không phải là xe hơi mà cũng không phải là xe bò, vì nhiều khi phải dùng một ngựa, một lừa và một trâu cùng kéo! Mỗi ngày chỉ đi được vài chục cây số. Tối đến, trọ ở nhà nông dân, tiền phòng ngủ và tiền ăn (ăn miễn, ăn nhiều ít tùy ý) chỉ tốn 2 hào. Đi đủng đỉnh chậm chạp như thế có hơi mệt, nhưng lại thấy được nhiều điều thú vị.

Trên đường gặp nhiều nhóm thanh niên, trai có, gái có, số đông là trí thức, từ các nơi lũ lượt kéo nhau đi Diên An. Phần thì vì không quen lao động, phần thì vì đi bộ đã nhiều ngày, lắm người mỗi mệt, hầu như phải lê từng bước. Nhưng họ hướng về Diên An trung tâm cách mạng như các tín đồ hướng về “đất thánh”. Họ quyết vượt mọi gian khổ, đi cho đến nơi. Họ chia thành từng nhóm, giúp đỡ lẫn nhau. Hai bên đường, trên gốc cây và tảng đá, thường có những khẩu hiệu viết bằng phấn hoặc bằng than: “Anh chị em ơi! Gần đến X. rồi! Cố gắng lên thôi!...”.

Bác có gặp một nhóm thanh niên Hoa kiều *đi bộ* từ Xiêm về. Bác thân mật nói chuyện và bảo họ: Lấy nước tiểu bóp chân cho đỡ mỏi, vừa đi đường vừa kể chuyện hoặc ca hát cho khuây khỏa.

Từ Tây An đến Diên An có nhiều vùng “xôi

đỏ”: Những huyện “trắng” thuộc Quốc dân đảng. Những huyện “đỏ” thuộc về ta. Cũng có huyện nửa trắng nửa đỏ, ở đấy, vì huyện trưởng thường là “trắng”, mọi việc dân cứ tìm đến cán bộ “đỏ”, cho nên “quan huyện” rất nhàn hạ như câu hát:

*Chiều chiều quan huyện ra cầu,
Cái ve, cái chén, cái bầu, sau lưng...*

Thanh niên học sinh các nơi tìm vào Diên An, lúc đi qua vùng trắng, có khi bị bọn Quốc dân đảng bắt cóc làm mất tích.

Ở vùng trắng, dọc đường thường có lính Quốc dân đảng cầm súng gác. Ở các trạm vùng đỏ, do nông dân, hoặc thanh niên, phụ nữ, đôi khi các em nhi đồng cầm giáo dài ngù đỏ canh phòng.

Một buổi trưa trời nắng, Bác đang nghỉ trong một cái quán. Khi cơm mới sôi thì chị nhà hàng hối hả mang nồi chạy ra sau vườn.

Ngoài đường phố, một toán lính Quốc dân đảng đang khệnh khạng kéo đi. Sau mười phút, bà chị lại hăm hờ mang nồi cơm về. Bác hỏi: “Cơm đang sôi, sao thím mang chạy?”. Chị nhà hàng khẽ trả lời: “Các đồng chí mới đến không biết. “Chúng” ăn đã không trả tiền thì chớ, “chúng” còn đánh đập người ta nữa là khác!”.

“Chúng” tức là bọn binh sĩ Quốc dân đảng. Dân gian ở đây có câu: “Nhất binh, nhì phi, vớ vét thật kỹ, nhất phi nhì binh”.

Cùng trên một đường phố ở thị trấn H., *Bát lộ quân* và Quốc dân đảng đều có đặt trạm mộ lính mới. Bên trạm “Bát lộ” thì người đến đăng ký đông kìn kịt. Bên trạm “Quốc dân” thì chẳng có ai vào, tên trạm trưởng bèn nghĩ ra một diệu kế - nó trang hoàng trạm nó giống hệt như trạm “Bát lộ”. Kết quả có người vào ngay. Nhưng người vào rồi người lại ra,

ra để đi vào trạm “Bát lộ”... Hơn nữa, nhiều lính Quốc dân đảng bí mật trốn theo Bát lộ quân...

Nhìn qua những việc nhỏ bé, người ta cũng thấy rõ lòng dân hướng về ai.

Đi độ một tuần thì đến Diên An.

Diên An là một thị trấn thường, ở địa phận núi, nhà cửa không nhiều mấy, nhưng số người lại rất đông. Đại đa số ở nhà “hầm” tức là xuyên núi đất thành những tổ tò vò khổng lồ, hàng chục người ở được. Nhà hầm có cái ưu điểm là mùa đông thì ấm, mùa hè thì mát. Những dãy nhà hầm theo chân và sườn núi. Học sinh và bộ đội ở nhà hầm. Các đồng chí lãnh tụ Đảng và Chính phủ cũng ở nhà hầm.

Bác nói: Đến Diên An, trong lòng rất phấn khởi, nhưng không khỏi bỡ ngỡ ít nhiều. Thí dụ: Lúc đầu không phân biệt được ai là bộ đội, ai là học sinh, ai là chỉ huy, ai là cán bộ,

thậm chí không phân biệt được ai là đàn ông, ai là đàn bà! Thật vậy! Vì mọi người đều ăn mặc gọn gàng và một kiểu như nhau: áo quần nhuộm màu chàm và giày vải... Máy ký giả nước ngoài đã tặng đồng chí Chu Đức cái danh hiệu “Hoả đầu phu tướng quân”, vì Chu tổng tư lệnh cũng mặc như người nấu bếp.

Ăn thì mỗi ngày hai bữa cơm gạo mạch vói cà rốt và củ cải. Lúc đầu, Bác chưa quen, ăn không được. Nhưng vài hôm sau dần dần ăn được, vì như câu tục ngữ nói: “Đói, thì muối cũng ngon”.

Cứ cách mười hôm lại có một bữa “ca xôi” (thêm rau). Các “anh nuôi” khéo tiết kiệm, khoảng 10 ngày cộng lại một lần, tiết kiệm được bao nhiêu đều dùng vào “ca xôi”. Cơm trắng vói cá, thịt, vịt, gà... như một bữa tiệc to.

Về mặt vật chất, Diên An là một nơi cực kỳ giản đơn, chất phác, khắc khổ. Về mặt tinh

thần thì Diên An là một “Trời đất tự do” cực kỳ vui vẻ, sôi nổi, phấn khởi, khẩn trương. Ai cũng tăng gia, ai cũng học tập.

Trường học to nhất là trường “Kháng đại” (Kháng Nhật quân chính đại học) trong mấy năm đã đào tạo 20 vạn cán bộ quân sự và chính trị. Nhà trường trống rỗng, không ghế không bàn. Khi lên lớp, mỗi học sinh mang theo một cái ghế cỏn con để ngồi, khi ghi chép thì học sinh kê sách lên đầu gối mà viết.

Lúc đó Diên An là nơi tổng chỉ huy của 18 vạn quân đội cách mạng và 8, 9 khu giải phóng ở Hoa Bắc và Hoa Trung. Một không khí bùng bột lạ thường bao trùm tất cả mọi người và biểu lộ ra trên nét mặt của mỗi một người. Đoàn kết, phấn đấu, thắng lợi - đó là chí khí của Diên An, nó thật xứng đáng với cái tên vẻ vang mà nhân dân Trung Quốc tặng cho nó: “Thánh địa cách mạng”.

Gần Diên An có mấy di tích lịch sử nổi tiếng: Lăng Hoàng đế (Hoàng đế là tên một vị vua có công đức với dân, cách đây khoảng 5.000 năm); “Đỗ Phủ xuyên” là con suối mà đời xưa đại thi sĩ Đỗ Phủ thường đi đến, có Bửu Tháp trên núi Gia Lăng. Khi đi gần Cam Tuyền, Bác nhớ lại câu: “Khói Cam Tuyền mờ mịt thức mây” trong Chinh Phụ Ngâm nổi tiếng.

Vội đi Hoa Nam cho gần nước ta hơn, Bác chỉ ở Diên An hai tuần, rồi trở lại Tây An. Lần này đi cùng năm chiếc xe hơi chở học sinh, cán bộ trung cấp và cao cấp. Khi đi qua vùng “trắng” X. bọn đặc vụ Quốc dân đảng bắt xe dừng lại và lục soát, rồi chúng dọa giữ xe và người lại. Đồng chí B. bảo chúng đại ý: “Chúng tôi đi có việc cần và rất quan trọng. Nếu muốn giữ chúng tôi lại, thì các anh phải viết giấy rõ

ràng...”. Trước thái độ cứng cỏi đó, bọn đặc vụ không dám lời thôi nữa.

Việc này lại một lần nữa phơi bày sự đê hèn của bọn Tưởng.

Đến Tây An, Bác đi Quảng Tây, vì Quảng Đông hồi đó bị giặc Nhật chiếm rồi. Cùng đi chuyến ấy có đồng chí L. là cán bộ Đảng. Để cho có vẻ, đồng chí L. ra vai quan trưởng, Bác thì làm vai lính hầu của L.

Ở Quế Lâm (tỉnh lỵ Quảng Tây) có biện sự xứ và một đơn vị nhỏ của Bát lộ quân, Bác vừa tham gia công việc Bát lộ quân, vừa tìm cách liên lạc với trong nước. Các đồng chí Trung Quốc giúp Bác nhiều trong việc này.

Khi đơn vị Bát lộ quân mới đến, đóng ngoại ô Quế Lâm, nhân dân địa phương tỏ vẻ lạnh nhạt, vì họ đã bị Quốc dân đảng tuyên truyền. Nhưng ra sức thực hành khẩu hiệu

“Hết lòng giúp đỡ nhân dân”, cho nên không bao lâu thì cảm tình giữa Bát lộ quân và bà con địa phương đã trở nên “như cá với nước”.

Bác được đơn vị bầu làm chủ nhiệm Câu lạc bộ. Câu lạc bộ vừa là một cơ quan văn hoá của đơn vị, vừa là cơ quan tuyên truyền đối với nhân dân địa phương.

Được ít lâu, Bác đi Hành Dương với đồng chí tướng quân D. Vì Bát lộ quân và Tân tứ quân khéo dùng chiến thuật du kích, luôn luôn thắng lợi trước mặt trận cũng như sau lưng địch. Ngày bắt đầu chống Nhật, hai quân đội ấy chỉ có độ 4 vạn chiến sĩ, năm 1938 đã phát triển đến hơn 18 vạn người, đã thu phục lại nhiều nơi bị Nhật chiếm vì quân Quốc dân đảng bỏ chạy, đã mở được nhiều khu giải phóng rộng lớn, và đương đầu với hơn 40 vạn quân Nhật. Còn quân Quốc dân đảng thì

liên tiếp thua trận này đến trận khác. Thấy vậy, Tướng Giới Thạch bèn nhờ Bát lộ quân dạy chiến thuật du kích cho một số sĩ quan của hắn. Đồng chí D. lãnh đạo một số đồng chí giáo quan phụ trách trường huấn luyện ấy.

Bác được bầu làm Bí thư chi bộ, kiêm việc nghe đài phát thanh lấy tin tức quốc tế làm tài liệu huấn luyện thời sự cho đơn vị. Cả hai công việc đều mới lạ, nhưng cũng đều là thú vị.

Trong chi bộ thì tướng có, binh có, trai có, gái có, tiếng nói đông, tây, nam, bắc đều có. Trong đơn vị thì có chiến sĩ cũ, có chiến sĩ mới, có một số không phải đảng viên, chi bộ đều phải săn sóc họ. Việc thì việc lớn việc nhỏ, từ việc ăn uống, học tập giải trí, kỷ luật cho đến việc riêng của mọi người đều tìm đến Bí thư. Bác cùng hai đồng chí Phó bí thư (phụ nữ) làm việc suốt ngày.

Việc nghe radiô cũng không dễ, vì lần này là lần đầu tiên mó tay đến cái máy thu thanh, không biết đài nào phát, giờ nào phát và làn sóng nào. Bác thức suốt năm đêm, vắn đi vắn lại tìm nghe. Đến khuya đêm thứ sáu mới nghe được đài Luân Đôn.

Trường huấn luyện du kích kết quả thế nào? Muốn đánh du kích thì phải dựa hẳn vào lực lượng của nhân dân, phải được nhân dân yêu mến và giúp đỡ. Muốn đạt mục đích đó thì mỗi đội viên du kích phải yêu kính nhân dân, giúp đỡ nhân dân, cùng nhân dân đồng cam cộng khổ, đoàn kết thành một khối. Đảng này, quân quan Quốc dân đảng đều thuộc giai cấp bóc lột, quen thói hà hiếp nhân dân, họ không thể *hành* được cái họ đã *học*. Kết quả là “chữ thầy lại trả thầy”.

Bọn Tưởng Giới Thạch đánh Nhật thì rất nhát, chống cộng lại rất hăng. Âm mưu của

chúng là mượn tay phát xít Nhật để tiêu diệt quân đội cách mạng. Không ngờ Bát lộ quân và Tân tứ quân càng ngày càng đánh sâu vào sau lưng địch, mở rộng khu giải phóng, phát triển bộ đội mình, và thế lực ngày càng mạnh.

Âm mưu nham hiểm kia đã thất bại, cuối năm 1939, Tưởng Giới Thạch công khai mở cuộc chống cộng, phái quân đánh vào Biên khu là nơi Trung ương Đảng Cộng sản đóng, và đánh vào những vùng thuộc phạm vi Bát lộ quân và Tân tứ quân. Đảng Cộng sản vừa phải đánh Nhật, vừa phải chống Tưởng, lại vừa phải khôn khéo giữ gìn cho Mặt trận thống nhất khỏi tan vỡ.

*

* *

Trung Quốc đang ở trong vòng binh lửa, thì lửa chiến tranh bắt đầu cháy ở châu Âu.

Thế là thảm họa chiến tranh lan hầu khắp thế giới...

Từ năm 1936, Mặt trận Bình dân Pháp thắng thế và lên nắm chính quyền. Do đó, ở *Việt Nam* ta xiềng xích thực dân cũng được nói lỏng đôi chút. Một số đồng chí bị tù đày đã được thả về và tiếp tục hoạt động. Cơ sở Đảng được dần dần khôi phục. Phong trào quần chúng dần dần lên cao.

Cuối năm 1939, vì tình hình chiến tranh, lại vì Đảng xã hội Pháp ươn hèn, Chính phủ Mặt trận Bình dân Pháp bị đổ, bọn phản động lên cầm quyền. Thực dân Pháp ở *Việt Nam* lại tung hoành như cũ. Chút đỉnh tự do mà nhân dân ta đã giành được trong mấy năm qua đều bị chúng xoá sạch. Lại khủng bố. Lại vét. Lại bắt lính, bắt phu. Đảng ta phải đi vào hoàn toàn bí mật.

Ở *Pháp* có phòng tuyến Maginô chạy dọc

biên giới Pháp - Đức. Xây dựng ở dưới đất có 3 tầng, bằng xi măng cốt sắt, kho đạn, kho lương, nước máy, đèn điện... các thứ đều đủ. Tại phòng tuyến này có một triệu quân. Tướng tá Pháp khoe khoang rằng: Địch có cánh cũng không bay qua được. Nhưng chỉ trong vài tuần, quân Đức đã bao vây kín phòng tuyến này bắt sống cả một triệu binh lính và mấy trăm ông tướng làm tù binh. Thế rồi ào ạt kéo quân chiếm lấy thủ đô Pari và một nửa nước Pháp. Tháng Sáu năm 1940, Pháp ở “nước mẹ” đầu hàng Đức. Tiếp đến thực dân Pháp ở Đông Dương cũng đầu hàng Nhật. Giặc Nhật kéo vào Việt Nam, từ đó đồng bào ta bị một cổ hai tròng!

Không thể khoanh tay ngồi chịu, đồng bào ta liên tiếp khởi nghĩa ở Bắc Sơn (tháng Chín năm 1940), ở Nam Kỳ (tháng Mười Một năm 1940) và ở Đô Lương (Nghệ An). Những tin

tức sôi nổi ấy làm cho Bác càng nóng ruột.

Ở biên giới Quảng Tây không chấp được liên lạc, các đồng chí Trung Quốc giúp cho Bác đi Vân Nam. May mắn thay đến Côn Minh thì gặp các đồng chí Phạm Văn Đồng, Võ Nguyên Giáp, Hoàng Văn Hoan, và mấy đồng chí nữa. Thế nào, chuyến này cũng nhất định về nước! Bàn định kế hoạch xong, mấy anh em cùng nhau đi trở lại Quảng Tây. Cùng đi trên thuyền có mấy Việt kiều khác. Để giữ bí mật, Bác đóng vai một người viết báo Trung Hoa, không biết tiếng Việt... Nhưng một hôm đồng chí Hoan để tàn thuốc rơi xuống áo mà không biết, Bác quên cả bí mật mà thốt ra: “cháy áo, cháy áo, kìa!”.

Nghe đến đây, chúng tôi cười ồ lên. Bỗng vắng vắng nghe: tiếng trẻ con hát từ đường xa vọng lại. Nhìn sang bên kia đường, chúng tôi thấy chên chên bên sườn đồi có hơn

một chục ngôi nhà, nấp gọn kín dưới những cây đa rậm rạp, Bác cùng chúng tôi ghé vào thăm.

Trong một ngôi nhà tranh bé nhỏ, nhưng xinh xắn và sạch sẽ, có mấy dãy ghế dài bằng tre, hơn hai mươi em trai và gái trạc 10 tuổi, đang học ê a. Cô giáo là người Tày, mặt mũi thông minh và hiền hậu. Thấy chúng tôi vào, các em vui mừng và kêu ầm lên: “Các chú bộ đội, các chú bộ đội!”.

Với một giọng nghiêm trang, cô giáo bảo: “Các em giữ trật tự”.

Các em lại im phăng phắc. Cô giáo bảo: “Các em ra xếp hàng!”.

Các em ra sắp hàng hai. Cô giáo bảo: “... Nghiêm! Các em chào các chú bộ đội!”. Các em đồng thanh hô to “Chào các chú ạ”.

Bác xem sách các em và khen các em viết chữ khá. Bỗng thấy bên cạnh cái bàn nhỏ của

cô giáo có một cháu bé ngồi trong cái nôi. Cháu bé gái vạm vỡ rất dễ thương. Bác bế nó lên, nó không sợ lạ mà lại cười. Bác hỏi cô giáo: “Cháu này là con của cô, phải không?”. Cô giáo thẹn đỏ cả mặt ngập ngừng trả lời: “Thưa không phải ạ! Chị hàng xóm gửi cháu ở đây để đi làm nương cấy ạ!”.

Đang nói chuyện thì nghe có tiếng máy bay, Bác hỏi: “Các cháu có sợ máy bay giặc không?”. Các em tranh nhau trả lời: “Thưa không ạ! Các cháu không sợ. Các cháu có hầm trú ẩn đằng kia kìa!”.

Bác hỏi: “Các cháu biết hát không?” Các em thưa: “Hát bài “Kết đoàn” ạ!”. Rồi Bác cầm nhịp: “Kê...ết đo... oàn... Hai... ba!”. Các em hát, cô giáo cũng hát. Chúng tôi cũng hát.

Trước khi từ giã đi ra, Bác quay lại hỏi cô giáo: “Cô biết “khôn ké” là ai không?”. Như không nén nổi tấm lòng sung sướng. Cô giáo

Thìn chạy lại ôm choàng lấy Bác và nói với một giọng cảm động: “Thưa có biết chứ! Nhưng cháu phải giữ bí mật cho Bác!”.

Cô Thìn và các em tiền chúng tôi đến đường cái, quyến luyến mãi không muốn rời tay...

Ra đến đường cái, Bác lại tiếp tục kể chuyện: Khi từ Côn Minh đến Tĩnh Tây, thì gặp một nhóm thanh niên Cao Bằng, dẫn đầu là các đồng chí Quảng Ba, Hoàng Sâm... Họ sang đây tìm người lãnh đạo cách mạng và đã gặp Trương Bội Công.

Trương Bội Công là người Việt Nam sang Trung Quốc và làm việc cho Quốc dân đảng đã lâu năm. Tuy không hiểu biết gì về quân sự, nhưng y đã được Tưởng Giới Thạch phong cho hàm thiếu tướng. Nay Tưởng phái y đến biên giới, nhằm lung lạc cách mạng Việt Nam. Gặp nhóm thanh niên, Trương Bội Công khoe

khoang nhiều lắm, lên mặt “chí sĩ yêu nước”, “cách mạng lão thành” và sẵn sàng thu nhập đám thanh niên làm “bộ hạ” cho y.

Nhưng anh em thanh niên cũng tinh quái đáo để. Chỉ nghe cách y nói khoác lác, họ cảm thấy y không phải là người cách mạng chân chính. Họ thất vọng. Họ sắp kéo nhau trở về Cao Bằng, thì nhóm Bác vừa đến Tỉnh Tây. Các đồng chí Đồng, Giáp... tìm gặp nói chuyện với đám thanh niên hăng hái đó. Giải thích cho họ rõ bước đường cách mạng hiện nay. Bàn với họ mở Ban huấn luyện, v.v.. Anh em thanh niên rất hoan nghênh. Nói ngay, làm ngay. Tối hôm đó, họ rời khỏi Tỉnh Tây. Sáng hôm sau, Trương thiếu tướng ngủ dậy thì không thấy “bộ hạ” của y đâu nữa, cho người đuổi theo, thì chậm quá rồi!

Đồng chí Lê Quảng Ba dẫn Bác và nhóm thanh niên đi cả đêm, đến một làng Trung

Quốc gần biên giới Việt Nam, mượn nhà người quen, mở Ban huấn luyện, do Bác phụ trách. Lớp huấn luyện rất sôi nổi, dân chủ và vui vẻ. Bà con Trung Quốc trong làng không hiểu chúng mình dạy cái gì, học cái gì, nhưng đều khen thanh niên Việt Nam đoàn kết, chăm học, siêng làm. Bà con trong làng nhất là những người cho mượn nhà rất mến chúng ta. Vì vò nước bao giờ cũng đầy, đồng củi bao giờ cũng cao, nhà cửa bao giờ cũng sạch, trong nhà có việc gì chúng ta cũng ra tay làm giúp. Đặc biệt các em nhi đồng luôn luôn xoắn xít chung quanh anh em ta để học hát, học nhảy múa, không nghịch ngợm, và đánh nhau như trước nữa. Chúng ta đã góp phần làm cho cái làng tịch mịch trong một thung lũng âm u vui hẳn lên... Bác bảo các đồng chí thanh niên: “Đó là một cách *dân vận* thiết thực đấy”.

Vào khoảng tháng Hai năm 1941, vừa đến Tết âm lịch thì Ban huấn luyện cũng vừa kết thúc. Tối mồng một Tết, được tin chuyên viên Quốc dân đảng sắp đến kinh lý vùng này. (Tin này sau hoá ra tin vịt). Sợ bị lộ, sáng mồng hai Tết, Bác cùng tất cả anh em thanh niên cuốn gói chuồn, mặc dù bà con trong làng khẩn khoản mời ở lại ăn Tết đến ngày hạ nêu hăng đi.

Hôm đó, sương mù dày đặc, ngồi giáp mặt nhau cũng không thấy rõ nhau. Mọi người cho khí hậu như thế là tốt, vì dễ giữ bí mật. Đi cách làng một thoi quá xa, ai cũng mỗi chân và đói bụng. Bác bảo: “Nơi đây kín đáo, chúng ta ngồi nghỉ một chốc...”. Nghỉ chưa đầy hai phút thì trời sáng, sương tan. Té ra ngồi nghỉ giữa cánh đồng ruộng, chẳng kín đáo chút nào. Mọi người lại vội vàng khoác gói lên đường, bước nhanh hướng về phía Tổ quốc.

Chiều hôm đó, đồng chí Quảng Ba dẫn Bác và cả nhóm thanh niên về Pác Bó. Xa rời Tổ quốc đã hơn 30 năm. Đã mất bao nhiêu thời giờ và sức lực tìm liên lạc mà không được. Bao nhiêu năm thương nhớ, đợi chờ. Hôm nay mới bước chân về nơi non sông gấm vóc của mình. Khi bước qua cái bia giới tuyến, lòng Bác vô cùng cảm động. Từ hôm đó, cái hang Pác Bó trở nên “đại bản doanh” của chúng ta. Hội nghị lần thứ tám của Trung ương đã khai ở Pác Bó. Ở đó đã tổ chức những ban huấn luyện ngắn ngày để đào tạo cán bộ. Mở lớp dạy chiến thuật du kích, phát triển tổ chức Việt Minh và cơ sở Đảng, đặt kế hoạch vũ trang chống Pháp, chống Nhật, v.v.. Những việc đó đã có nhiều đồng chí thuật lại, chắc các chú đã được nghe rồi. Bây giờ Bác chỉ kể những chuyện mà các chú chưa biết hoặc ít được nghe - tức là cuộc kháng chiến của

Trung Quốc và cuộc Chiến tranh thế giới thứ hai.

*

* *

Trong cuộc kháng chiến vô cùng gay go mà cũng vô cùng anh dũng, lực lượng của Đảng Cộng sản Trung Quốc phát triển rất nhanh: Từ ngày bắt đầu chống Nhật - số đảng viên là 4 vạn người, năm 1940, tăng đến 80 vạn người. Bát lộ quân từ 3 vạn người tăng đến 40 vạn người. Tân tứ quân từ một vạn người tăng đến 10 vạn người.

Lực lượng cộng sản càng phát triển, thì bọn Tưởng Giới Thạch càng lo sợ và tìm mọi cách để phá hoại.

Năm 1941 ở châu Âu, phát xít Đức phản bội điều ước đã ký kết, bất thành linh tiến công ào ạt vào Liên Xô. Ở châu Á, phát xít Nhật cũng mở rộng chiến tranh ở Thái Bình Dương. Để

khỏi bận bịu nhiều về hậu phương ở Trung Quốc, phát xít Nhật dùng phần lớn quân đội đi càn quét các khu giải phóng. Có khi chúng càn đi càn lại luôn ba, bốn tháng liền. Chúng thi hành chính sách “tam quang” - giết sạch, cướp sạch, phá sạch. Trong khi đó, Tưởng Giới Thạch lại phái 90 vạn quân phong toả Bát lộ quân và Tân tứ quân!

Năm 1941-1942, ở nhiều khu giải phóng lại bị mất mùa nặng. Lương thực hết, quân và dân phải ăn lá cây rễ cỏ trừu cơm. Mùa đông tuyết phủ đầy núi đầy đồng, gió rét tận xương tận tủy, mà áo, chăn thiếu, giày dép cũng thiếu. Những binh sĩ bị thương, những cán bộ đau ốm đều thiếu thuốc men. Thật là gian nan cực khổ!

Trong hoàn cảnh vô cùng gay go ấy, trong cán bộ và quần chúng không khỏi có người đâm ra tiêu cực, bi quan. Để củng cố lại hàng

ngũ, Trung ương kiên quyết mở hai cuộc vận động lớn trong một lúc. *Một là chỉnh Đảng* - tức là uốn nắn lại tư tưởng, tác phong trong Đảng. Bất kỳ làm việc gì, ở cương vị nào, cán bộ và đảng viên phải làm gương mẫu. *Hai là phát động phong trào tăng gia sản xuất*, phát triển kinh tế, và “tinh binh, giản chính”.

Kết quả về chính trị là đã đánh lui không khí bi quan. Về kinh tế thì các đơn vị bộ đội, các cơ quan, các trường học đã đi đến hoàn toàn tự túc, hoặc tự túc một phần. Hai vấn đề trên đã giải quyết. Trung ương chủ trương đẩy mạnh chiến thuật du kích và “vườn không nhà trống”, làm cho giặc Nhật mò đến đâu cũng đụng đầu vào sức chiến đấu mới của quân và dân ta. Cuối cùng là kế hoạch càn quét của địch bị phá tan.

Năm 1943-1944, quân đội Liên Xô đại thắng quân phát xít Đức ở châu Âu, thì ở

Trung Quốc Bát lộ quân và Tân tứ quân cũng phát triển khu giải phóng khắp cả nước.

Tháng Tám năm 1945, quân đội Liên Xô đánh tan “Quan Đông quân” - là quân đội tinh nhuệ nhất của phát xít Nhật chiếm đóng ở miền Đông - Bắc Trung Hoa. Như con rắn bị đánh vỡ đầu, giặc Nhật buộc phải đầu hàng.

Hồi đó, Bát lộ quân và Tân tứ quân có cả thảy một triệu 28 vạn binh sĩ; khu giải phóng rộng lớn gồm có 130 triệu nhân dân và hơn 2 triệu dân quân du kích. Đảng Cộng sản có 1 triệu 20 vạn đảng viên.

Những năm đau khổ dưới gót sắt của giặc Nhật vừa chấm dứt, nhân dân Trung Quốc mong mỗi sẽ được hưởng một đời sống hoà bình. Nhưng đế quốc Mỹ liền câu kết với bọn Tưởng Giới Thạch, gây lại cuộc nội chiến, hòng tiêu diệt cách mạng để giữ gìn quyền thống trị độc tài của chúng.

18 năm nắm chính quyền thống trị, bốn “đại gia đình” (là Tưởng Giới Thạch, Tống Tử Văn, Khổng Tường Hy, Trần Lập Phu) thặng tay vợ vét xương máu của nhân dân để làm giàu. Tài sản của chúng trị giá 20 tỷ đôla Mỹ. Đế quốc Mỹ lại đã “hùn” thêm cho chúng 6 tỷ đôla. Tư bản quan liêu và tư bản đế quốc đã ăn cánh với nhau, đè đầu cuỡi cổ, bóc lột tàn tệ hơn 600 triệu nhân dân Trung Quốc.

Để gây lại nội chiến, đế quốc Mỹ đã trang bị vũ khí hiện đại cho 4 triệu 30 vạn quân Tưởng, cộng với một triệu vũ khí lấy được của quân Nhật đầu hàng, ngoài ra còn có hải quân và không quân Mỹ giúp sức, 70% đất đai Trung Quốc đang ở dưới quyền cai trị của Tưởng.

Trong lúc đó, *Giải phóng quân* chỉ có 1 triệu 28 vạn người và 30% đất đai. (Từ ngày nội chiến, Bát lộ quân và Tân tứ quân đổi tên

là “Trung Quốc nhân dân giải phóng quân”).

Với địa bàn rộng, quân đội nhiều, trang bị tốt, lại có quan thầy Mỹ giúp đỡ bọn Tưởng đã hý hửng khoác lác rằng: Sớm thì 3 tháng, chậm thì 6 tháng, chúng sẽ tiêu diệt Giải phóng quân.

Những người lừng chừng cũng lo sợ rằng: So sánh lực lượng hai bên khác nhau quá xa. Giải phóng quân đánh nhau với Tưởng Giới Thạch khác nào châu chấu đấu với voi!

Nhưng Trung ương Đảng và đồng chí Mao Trạch Đông thì quả quyết nói: “Chúng ta cần phải và có thể đánh bại bọn Tưởng... vì chúng ta là lực lượng cách mạng đánh lực lượng phản cách mạng...”. Song song với công việc quân sự, Đảng tiến hành *cải cách ruộng đất* trong các khu giải phóng. Chính sách ấy đã nâng cao nhiệt tình cách mạng của nông dân, họ hăng hái tham gia Giải phóng quân và đội du

kích. Đồng thời Đảng đẩy mạnh công tác *Mặt trận nhân dân thống nhất*. Đoàn kết các giới công, nông, binh, học, thương; các đoàn thể nhân dân, các đảng phái dân chủ, các dân tộc thiểu số và các nhân sĩ yêu nước - tạo thành một lực lượng khổng lồ chống Mỹ - Tưởng. Từ đó, giặc Tưởng càng đánh càng yếu. Giải phóng quân càng đánh càng mạnh. Cuối năm 1948 đầu năm 1949, Giải phóng quân đánh đầu thắng đó, ào ạt tiến lên như ngọn thủy triều. Tháng Ba, giải phóng vùng Bắc Kinh. Tháng Tư, giải phóng Nam Kinh rồi lần lượt giải phóng cả nước.

Ngày 1 tháng Mười năm 1949, dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản, thành lập nước Cộng hòa nhân dân Trung Hoa.

Thắng lợi vĩ đại của nhân dân Trung Quốc tức thắng lợi của chủ nghĩa Mác - Lênin vĩ

đại. Nó có ảnh hưởng rất lớn đối với thế giới:

Nó làm cho phe xã hội chủ nghĩa càng mạnh thêm.

Nó khuyến khích nhân dân các nước thuộc địa mạnh bạo nổi lên đấu tranh chống đế quốc và giành lấy tự do độc lập.

Nó làm cho thế lực của chủ nghĩa đế quốc suy sụp rất nhiều, vì thêm một phần tư nhân dân thế giới đã thoát khỏi xiềng xích của chúng.

Đối với cuộc kháng chiến của Việt Nam ta, thắng lợi của nhân dân Trung Quốc đã giúp đỡ nhân dân ta giành được thắng lợi cuối cùng.

*

* *

Bắt đầu kể chuyện cuộc chiến tranh yêu nước (ta quen gọi là kháng chiến) của Liên

Xô, Bác nói: Về địa lý, Liên Xô cách Việt Nam ta hàng nghìn cây số (đường máy bay Mátxcova đến Hà Nội hơn 7.800 cây số). Hồi đó, Đảng ta đang hoạt động bí mật. Báo chí khi nhận được, khi không. Tin tức rất lờ mờ và chậm chạp. Tuy vậy Liên Xô bị Đức phát xít tiến công là một biến cố vô cùng to lớn. Nó làm ầm cả thế giới, nó vang đến tận cái hang bí mật trên đỉnh núi đá Cao Bằng!

Tổ quốc cách mạng bị tiến công! Những người cộng sản khắp năm châu ai nghe tin tức ấy mà không nóng ruột?

Lúc đầu, Bác có ý định giữ bí mật, không vội đưa tin tức ấy ra, chờ có thêm tài liệu chắc chắn rồi sẽ báo cáo với các đồng chí và đồng bào ở địa phương. Nhưng chờ đến bao giờ? Rút cuộc là đưa tin tức ấy ra một cách dè dặt và có giải thích. Thí dụ: Không nói rằng mấy hôm đầu quân phát xít đã tiến sâu vào

gần 600 cây số, mấy thành phố Liên Xô tạm bị địch chiếm, v.v. mà chỉ nói phát xít Đức tiến công Liên Xô thôi!

Khi mới nghe tin, mọi người tỏ vẻ sửng sốt và lo âu. Nhưng một lát sau, thì nhiều người giương nắm tay lên và quả quyết nói: “Không sợ! Liên Xô nhất định sẽ thắng!”. Điều này tỏ rõ trình độ chính trị khá cao của các đồng chí ta và họ tin tưởng sắt đá vào lực lượng của Liên Xô vĩ đại.

Không chờ Bác giải thích, một đồng chí cán bộ đứng lên phát biểu ý kiến, đại ý nói: “Ngày Cách mạng Tháng Mười mới thành công, kinh tế của Liên Xô rất kém cỏi. Ngoài thì quân đội của 14 nước đế quốc đánh vào. Trong thì khắp nơi bọn phản động nổi loạn. Hồng quân thì mới được tổ chức, trang bị thiếu thốn mọi bề. Tuy vậy, Đảng Bônsovích của Lênin đã lãnh đạo nhân dân Liên Xô đập tan nổi loạn, đánh

lui đế quốc, đưa Liên Xô đến thắng lợi hoàn toàn. Ngày nay, tình hình khác hẳn với hồi đó, lực lượng của Liên Xô đã mạnh gấp trăm nghìn lần. “Vỏ quýt dày có móng tay nhọn”, dù bọn phát xít Đức có mạnh đến mấy chẳng nữa, chúng cũng sẽ thất bại, và Liên Xô nhất định sẽ thắng lợi...”.

Tiếng vỗ tay vang dậy cả vùng rừng. Không ai bảo ai, mọi người đồng thanh hô to: Liên Xô nhất định thắng lợi! Đảng Bônsovích muôn năm! Liền sau cuộc họp đó, mỗi cán bộ phụ trách đi một địa phương để giải thích cho nhân dân rõ.

Bác nói tiếp: “Những chuyện Bác sẽ kể cho các chú nghe, lúc đó Bác cũng không biết hết. Sau Cách mạng Tháng Tám thắng lợi, nhân dân ta nắm chính quyền, Bác mới có dịp tìm thêm tài liệu để biết rõ thêm”.

Khuya hôm 21 tháng Sáu năm 1941, tên

chỉ huy một đơn vị phát xít Đức đóng gần biên giới Liên Xô ra lệnh tập hợp bộ đội lại. Từ một chiếc phong bì ngoài có ghi hai chữ “tối mật”, nó lấy ra một trang giấy, và đọc to: “4 giờ rưỡi sáng 22 tháng Sáu năm 1941, toàn quân ta sẽ mạnh bạo tiến công vào Liên Xô. Ký tên: Đại bản doanh của thủ lĩnh tối cao Hítler”.

Nó vừa dứt lời thì một viên tiểu đội trưởng tên là Vinhem Sun (Wilhem Schultz) vùng chạy về phía biên giới Liên Xô. Tên chỉ huy phát xít hét lên: “Mày chạy đâu? Bắn!”. Mấy tên lính rượt theo bắn. Anh Vinhem Sun cứ cắm đầu chạy, rồi nhảy xuống bờ sang bên kia sông, tuy anh đã bị thương nặng.

Nghe tiếng súng, mấy đồng chí Hồng quân chạy ra bờ sông xem xét, và vớt anh Sun lên. Sun cố hết sức mà chỉ nói được một câu:

“Tôi... cộng sản Đức... Mai sớm... chúng chiến tranh... chủ nghĩa cộng sản muôn năm!”. Nói xong thì anh tắt thở. Trên nét mặt anh vừa có vẻ đau đớn bởi nhiều vết thương, vừa có vẻ sung sướng vì đã làm trọn trách nhiệm của một người cộng sản.

Sáng 22 tháng Sáu năm 1941 ánh bình minh mát mẻ báo hiệu một ngày tươi đẹp, nhân dân Liên Xô dậy sớm, bắt đầu chuẩn bị công việc hàng ngày. Bất thành linh tiếng hàng trăm chiếc máy bay Đức ném bom long trời chuyển đất... Thế là chiến tranh Xô - Đức (một bộ phận lớn nhất trong cuộc Chiến tranh thế giới thứ hai) nổ bùng.

Phát xít Đức gọi cuộc chiến tranh này là “chiến tranh chớp nhoáng”. Hítle đã quyết định từ 2 tháng đến 4 tháng, chậm lắm là 5 tháng sẽ tiêu diệt Liên Xô.

Tên tham mưu trưởng của nó tên là Phôn Bốc (Von Bock) còn chủ quan hơn. Hắn nói: “Chỉ trong ba tuần thì sẽ kết thúc những trận đánh lớn. Và chỉ cần sáu tuần thì Liên Xô sẽ bị tiêu diệt hoàn toàn”.

Để thực hiện âm mưu ấy, chúng đưa vào mặt trận này:

190 sư đoàn tinh nhuệ,
3.500 xe tăng và xe bọc sắt,
5.000 chiếc máy bay,
50.000 súng đại bác...

Tên đại tướng phát xít Tôma (Thomas) còn khoác lác hơn cả. Nó nói: “Hễ quân Đức vào đất Nga, thì chính quyền Bônsovích sẽ lập tức sụp đổ!”.

Từ ngày bắt đầu cuộc chiến tranh Xô - Đức, Đảng ta ra sức tuyên truyền, vận động ủng hộ Liên Xô, chống phát xít Đức.

Tháng Chín năm 1941, làm tướng chúng sẽ thắng lợi một cách dễ dàng, Hitle ra lệnh cho quân đội nó: Nếu Mátxcova và Lêningrát xin hàng thì cũng quyết không cho hàng, mà phải tiêu diệt sạch hai thành phố ấy, cả người lẫn vật!

Cuối tháng Chín, quân phát xít Đức gồm có 80 sư đoàn, trong đó 23 sư đoàn xe tăng, tiến đến bao vây Mátxcova.

“Lửa thử vàng, gian nan thử sức”, trước tình thế gay go đó hơn 10 vạn đảng viên, 26 vạn đoàn viên thanh niên cộng sản tình nguyện lên mặt trận. Hơn 50 vạn phụ nữ đêm ngày đào đắp công sự chung quanh Mátxcova. Các nhà máy quân dụng ở Mátxcova cứ tiếp tục làm việc. Công nhân, thanh niên tổ chức những đội “ủng hộ mặt trận”, bảo đảm hoàn thành gấp đôi mức kế hoạch đã định. Sau một thời gian cầm cự,

tháng Giêng năm 1942, Hồng quân phản công và đánh tan vòng vây Mátxcova.

Đối với Liên Xô, mùa Thu năm 1942 là một mùa thu cực kỳ chật vật. Trên các mặt trận, lực lượng phát xít Đức tăng đến 266 sư đoàn. Chúng chiếm đóng những vùng gồm 47% đất ruộng, 45% nhân dân và 33% tổng sản lượng công nghiệp cả nước. Những xí nghiệp chuyển về hậu phương tuy bắt đầu sản xuất, nhưng chưa hoàn toàn vào nền nếp. Số người và số hàng, cần chở ra mặt trận ngày càng tăng, nhưng sức giao thông vận tải tiến chưa kịp... Tuy vậy, với tinh thần Bônsovích, nhân dân Liên Xô quyết vượt mọi khó khăn.

Tháng Tám năm ấy, *Bác có việc sang Trung Quốc*, thì bị bọn Quốc dân đảng bắt. Sau khi bị chúng trói giải đi suốt 18 ngày, từ trại giam này đến trại giam khác, chúng đưa Bác về giam ở Liễu Châu. Trong khi nhân dân Liên

Xô anh em đang dốc hết lực lượng vào cuộc kháng chiến thần thánh, khi phát xít Nhật - Pháp đang hoành hành ở Việt Nam, khi đồng bào ta đang quần quai dưới hai ách áp bức, khi công việc Đảng và Mặt trận Việt Minh đang nhanh chóng lan rộng ăn sâu vào quần chúng nhân dân - mà mình thì phải nằm queo trong một phòng giam của bọn phản động Trung Quốc, sốt ruột biết bao! Đây không phải là một trại giam chính cống mà chỉ là một “cấm bế thất” - một phòng giam nhỏ hẹp ngay bên cạnh đội cảnh vệ của tướng Trương Phát Khuê. Chỉ một mình Bác bị nhốt ở đó. Lâu lâu mới có một vài sĩ quan Quốc dân đảng bị phạt vào ở đó năm, bảy ngày, Bác lợi dụng những dịp đó để học tiếng “quan”.

Bác gây được cảm tình với vài người lính gác. Mỗi bữa ăn xong còn thừa rau bí luộc, họ đưa cho Bác để “cải thiện sinh hoạt” phần nào. Điều tốt nhất là mỗi ngày họ bí mật quẳng

vào cho Bác một tờ *Liều Châu nhật báo*, đó là món ăn tinh thần. Nhờ đó mà Bác theo dõi được tin tức chiến sự.

Tháng Hai năm 1943, xem thấy tin: Sau hơn sáu tháng chiến đấu vô cùng anh dũng, Hồng quân đã đại thắng ở Stalingorát, bắt sống 33 vạn quân Hítler... Bác mừng nhảy lên, xuýt đụng đầu vào kèo phòng giam. Bác tự bảo nhất định phải ăn mừng cuộc thắng lợi này. Trong túi chỉ còn vền vền 1 đồng bạc, Bác đưa tuốt cả số tiền đó nhờ người lính gác mua dùm cho ít kẹo và “dầu chá quấy” (mua 1 đồng chỉ được 5 hào, đó là quy chế của nhà giam), để làm một bữa tiệc. Sau khi phấn khởi hô khe khe mấy khẩu hiệu: Đảng Bônsovích muôn năm! Hồng quân muôn năm! Liên Xô thắng lợi muôn năm! Bác ngồi xuống nhâm nhi một mình rất đàng hoàng vui vẻ. Từ đó về sau, mỗi tin tức Liên Xô thắng lợi là một món quà tinh thần từ phương xa đến để an ủi Bác.

Tôi nói: “Thưa Bác, lúc đang bị giam Bác có làm nhiều thơ. Nếu Bác cho đăng lên báo, chắc cán bộ và đồng bào sẽ hoan nghênh lắm...”.

Bác cười và trả lời: “Các chú không nhắc thì Bác cũng không nhớ đến nữa. Bác không phải là người hay thơ, mà thơ của Bác cũng không hay. Mười mấy tháng bị nhốt trong cái phòng u ám và quạnh hiu, một hình một bóng, không được nói chuyện với ai, không có việc gì làm. Muốn “du lịch” thì đi dọc chỉ năm bước, đi ngang bốn bước. Để “tiêu khiển” ngày giờ, chỉ có cách ghêu ngao, vẫn tắt ghi lại sinh hoạt của người ở tù, cho khỏi khỏả thể thôi, phải thơ phú gì đâu...”.

Khi được thả ra, mắt Bác nhìn kém, chân bước không được, Bác quyết tâm tập đi, mỗi ngày 10 bước, dù đau mà phải bò, phải lết, cũng phải được 10 bước mới thôi. Cuối cùng Bác chẳng những đi vững mà còn trèo được núi.

Lần đầu tiên lên đỉnh núi, Bác cao hứng làm một bài thơ chữ Hán như sau:

*“ Vân ủng trùng sơn, sơn ủng vân,
Giang tâm như kính tịnh vô trần;
Bồi hồi độc bộ Tây Phong lĩnh,
Dao vọng Nam thiên ức cố nhân”.*

Bác chỉ nhớ bài thơ đó. Chúng tôi cố hết sức chỉ tạm dịch như thế này.

*“ Mây ôm núi, núi ôm mây,
Lòng sông sạch chẳng mấy bụi hồng;
Bùi ngùi dạo đỉnh Tây Phong,
Trông về cố quốc chạnh lòng nhớ ai”.*

Hồng quân đại thắng ở Stalingrát là một bước tiến rất lớn trong cuộc kháng chiến của nhân dân Liên Xô, cũng như trong lịch sử Chiến tranh thế giới thứ hai. Trước hết nó đã đánh tan cái “mê tín” cho rằng quân Hítle là “quân bất thắng, quân vô địch”. Hai là nó chứng tỏ Liên Xô ngày nay mạnh và đã nắm

quyền chủ động trong cuộc chiến tranh khổng lồ này. Ba là sau trận đó, cái gọi là “chiến tranh chớp nhoáng” (mà bọn phát xít luôn luôn khoe khoang) đã bị tan tành, và từ đó quân phát xít Đức ở các mặt trận khác chỉ có bại, không có thắng. Hồi tháng Mười Một năm 1942, Hítle đã phải thở than rằng: “Cuộc chiến tranh với Nga có thể kéo dài 10 năm, thậm chí 30 năm!”. Nhưng Liên Xô không để cho nó kéo 30 năm, mà chỉ trong non 3 năm nữa là Hítle phải tự tử và chế độ phát xít Đức cũng bị tiêu diệt.

Tháng Chín năm 1943, quân đội phát xít Ý của Mútxôlini đầu hàng. Ít lâu sau tên quỷ khát máu Mútxôlini bị quân du kích Ý treo cổ.

“Liên minh chống cộng” Đức - Ý - Nhật như cái kiềng ba chân. Nay một chân là phát xít Ý đã bị bẻ gãy, rồi đây hai chân kia cũng sẽ gãy theo.

Tháng Giêng năm 1944, thành phố Leningrát anh dũng được giải vây...

Ba thành phố to nhất và quan trọng nhất là Mátxcova, Leningrát và Stalingrát đều đã hoàn toàn giải phóng. Từ đó Hồng quân tiến về các mặt trận phía Tây như mưa đông gió bão, đánh đuổi quân Đức và giải phóng địa phương này rồi đến địa phương khác.

Tháng Chín năm 1944, *đất đai Liên Xô hoàn toàn được khôi phục*, và Hồng quân đã tiến vào địa phận Đức - sào huyệt của kẻ thù.

Tháng Tư năm 1945, Hồng quân ba mặt vây đánh Bá Linh. Sau mười ngày chiến đấu kịch liệt, hôm 30 tháng Tư năm 1945, cờ đỏ búa liềm của Liên Xô (do hai đồng chí Hồng quân cầm lên) phất phới tung bay trên nhà lầu Quốc hội Đức phát xít.

Hồng quân thắng lợi hoàn toàn. Con quỷ Hitle tự sát. Nước Đức phát xít đầu hàng.

Trong những năm chiến tranh, các đảng cộng sản và công nhân nhiều nước châu Âu đã lãnh đạo nhân dân tổ chức những đội quân du kích chống lại quân phát xít xâm lược. Khi đánh tiến về phía thủ đô nước Đức, Hồng quân đã giúp các đội du kích ấy đánh đuổi quân Đức, lật đổ Chính phủ phản động, và xây dựng chính quyền dân chủ nhân dân, như ở Ba Lan, Tiệp Khắc, Bungari, Hunggari, Anbani, Nam Tư, Đông Đức.

Liên Xô đã kết thúc thắng lợi cuộc đại chiến ở phương Tây. Để giúp nhân dân Á Đông ra khỏi xiềng xích phát xít, tháng Tám năm 1945 Hồng quân quay sang đánh phát xít Nhật. Chỉ trong mười ngày, Hồng quân đã tiêu diệt “Quan Đông quân” là quân chủ lực của Nhật, giải phóng miền Đông - Bắc Trung Quốc và Triều Tiên. Cuộc Chiến tranh thế giới thứ hai chấm dứt. Trung Quốc kết thúc cuộc

kháng chiến chống Nhật. Cách mạng Tháng Tám của Việt Nam ta thành công.

Vì sao, chỉ trong mười tháng quân phát xít Đức đã chinh phục các nước châu Âu, mà chúng lại bị Liên Xô tiêu diệt một cách thảm hại như vậy?

Vì dưới ngọn cờ tất thắng của chủ nghĩa Mác - Lênin, Đảng Cộng sản Liên Xô đã đoàn kết nhân dân thành một khối vô cùng chặt chẽ như thành đồng lũy thép. Hoàn cảnh càng gay go, nhân dân càng anh dũng. Những chuyện oanh liệt làm cho “trời đất phải kinh, quỷ thần phải khóc” nhiều lắm, không thể kể hết. Sau đây là vài điều nổi bật:

Năm 1941, sau cuộc chiến tranh nổ bùng, trong sáu tháng có hơn 34 vạn công nhân ưu tú đã được *kết nạp vào Đảng Cộng sản*.

Năm 1942, hơn 1 triệu 95 vạn người được vào Đảng.

Trong những năm chiến tranh, Đảng đã kết nạp hơn 8 triệu 93 vạn đảng viên.

Đảng viên chiếm gần 60% trong *Hồng quân*.

1 phần 3 uỷ viên Trung ương Đảng hoạt động trước mặt trận giáp địch.

Mặc dù hy sinh rất nhiều, do phong trào sôi nổi tham gia bộ đội, năm 1944, qua ba năm rưỡi chiến tranh, số Hồng quân đã tăng gấp 3 lần.

Công nhân đã vượt mọi khó khăn, như nguyên liệu thiếu thốn, lương thực hạn chế... họ làm việc không kể ngày đêm để cung cấp đầy đủ cho mặt trận. Năm 1944 trang bị của Hồng quân về mọi mặt đã tăng gấp 4 lần trở lên.

Ở nông thôn, chồng và con đi bộ đội, mọi việc đồng áng đều do *phụ nữ* đảm đang. Họ

lao động quên mình không quản nắng mưa sương tuyết. Có khi họ tự động chịu thiếu thốn để cung cấp nhiều lương thực hơn cho bộ đội.

Trong quân đội, trong nhà máy, trong tổ chức du kích... bất kỳ ở đâu và công việc gì, *thanh niên* đều hăng hái gương mẫu, rất xứng đáng là cánh tay đắc lực của Đảng...

Nói đến đây, Bác ngừng lại một lát và có vẻ ngậm ngùi rồi nói tiếp: Chắc các chú đã nghe chuyện các cháu Dôia của Xôviết, Lưu Hồ Lan của Trung Quốc, và Võ Thị Sáu của Việt Nam. Các cháu ấy đều cùng một lứa tuổi, đều nồng nàn yêu nước, đều phi thường gan góc trước mặt kẻ thù, đều hy sinh một cách vô cùng oanh liệt. Người ta có thể tưởng tượng như đó là 3 chị em, 3 cô con gái vẻ vang của gia đình xã hội chủ nghĩa.

Trong cuộc kháng chiến vĩ đại, người *trí thức* Liên Xô cũng đã góp phần xứng đáng. Các bác sĩ và y sĩ đã xông pha lửa đạn, hết lòng hết sức săn sóc thương binh, bệnh binh. Các người văn nghệ đã tổ chức những đội văn công lên tận mặt trận phục vụ bộ đội...

Phong trào thi đua yêu nước, phong trào quyền góp, phong trào “đỡ đầu” chiến sĩ đều rất sôi nổi và bền bỉ. Nói tóm lại: Toàn Đảng, toàn dân đã thực hiện khẩu hiệu do Trung ương Đảng Cộng sản Liên Xô đề ra: “Tất cả cho mặt trận! Tất cả để chiến thắng!”.

Trong lúc chúng tiến vào cũng như khi chúng thua chạy, quân phát xít Đức đã phá hoại rất nhiều tài sản của Liên Xô. Chúng đã phá hủy:

1.710 thành phố,
1.876 nông trường Nhà nước,
32.000 xí nghiệp,

70.000 nông thôn,
98.000 nông trường tập thể (hợp tác xã) và vô số trường học, nhà thương.

Tất cả các tổn thất cộng lại đáng giá 2.600 tỷ đồng rúp, tức là bằng số tiền vốn của 12 cái kế hoạch 5 năm! Cuộc chiến tranh đã làm cho công cuộc xây dựng của Liên Xô chậm lại hơn mười năm.

Tổn thất nặng nề nhất, là Liên Xô đã hy sinh 17 triệu người con dũng cảm!

Tuy vậy, chiến tranh vừa chấm dứt thì Đảng Cộng sản lập tức đề ra *kế hoạch 5 năm lần thứ tư*. Trước kia anh dũng giết giặc, thì ngày nay nhân dân Liên Xô càn anh dũng trong công cuộc xây dựng lại nước nhà. Ngay từ lúc đầu, hơn 80% công nhân đã hăng hái tham gia phong trào *thi đua xã hội chủ nghĩa*. So với trước chiến tranh, *năng suất lao động tăng 37%*. Tổng giá trị sản lượng của công

nghiệp tăng 73%. Kế hoạch 5 năm lần thứ tư đã hoàn thành vượt mức trước thời hạn 9 tháng.

Nhiều thành phố, xí nghiệp, trường học, nông trường, v.v. được xây dựng lại to hơn và đẹp hơn trước. Nhân dân Liên Xô chẳng những đã hàn gắn xong vết thương của chiến tranh, mà còn nhanh chóng tiến lên con đường cộng sản chủ nghĩa.

Một điều cần nói thêm: Trước chiến tranh phe đế quốc chủ nghĩa rất mạnh. Sau chiến tranh, ba cái thành trì chính của chúng là Đức, Ý, Nhật đã vỡ tan; Anh và Pháp cũng bị chiến tranh làm cho xiềng liếng. Trước chiến tranh chúng thống trị 5 phần 6 quả đất. Sau chiến tranh, phong trào giải phóng dân tộc rầm rộ nổi lên, hơn 700 triệu người đã thoát khỏi ách thực dân và giành được tự do độc lập. Thế là chủ nghĩa đế quốc suy sụp rất nhiều.

Trái lại, trước chiến tranh, chỉ có Liên Xô là nước xã hội chủ nghĩa, chiếm 1 phần 6 diện tích và 9% tổng số người trên thế giới. Sau chiến tranh, phe xã hội chủ nghĩa đã tăng thành 12 nước, chiếm 26% đất đai với hơn 35% nhân khẩu. 1.000 triệu người đoàn kết như anh em một gia đình, là đại gia đình xã hội chủ nghĩa.

Cuộc kháng chiến của chúng ta tuy rất gian khổ, nó có thể kéo dài bốn, năm năm nữa, nhưng cuối cùng chúng ta *nhất định thắng lợi*. Chúng ta nhất định thắng lợi vì Đảng ta sáng suốt, dân ta đoàn kết, quân ta anh dũng, phe ta lớn mạnh.

Mặt trận đường số 4 này là một tượng trưng. Trước kia, quân đội thực dân Pháp lên mặt hùng hổ, dữ tợn như đàn điều hâu. Ngày nay bị bộ đội ta tiến công, thì chúng nó thua chạy như đàn vịt.

*

* *

Bác kể chuyện đến đó thì vừa về đến nhà, những câu chuyện trên đây Bác vừa đi đường vừa kể. Tối đến chỗ nghỉ, chúng tôi nhớ được chừng nào thì ghi lại chừng nấy. Từ những câu chuyện đó, chúng tôi càng thấy rõ: Lực lượng của Mỹ - Tưởng mạnh như thế (hơn 8 triệu quân) mà cũng bị Giải phóng quân đánh tan; phát xít Đức, Ý, Nhật hung dữ như thế, mà cũng bị Hồng quân Liên Xô tiêu diệt. Hai là: phe đế quốc chủ nghĩa ngày càng suy sụp, phe xã hội chủ nghĩa ngày càng lớn mạnh. Ba là: trước đây, phát xít Đức đã hết sức dùng mọi cách hung ác trong âm mưu chống cộng, kết quả chúng đã thất bại một cách tồi tàn. Ngày nay đế quốc Mỹ đang đi theo vết xe chống cộng của Hítler, chắc chắn rằng số phận của đế quốc Mỹ cũng sẽ kết thúc một cách

thảm hại như số phận của Hítle. Bốn là: chủ nghĩa xã hội nhất định sẽ thực hiện khắp thế giới: điều đó cũng rõ rệt và chắc chắn như mặt trời mọc từ phương Đông.

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
<i>Lời Nhà xuất bản</i>	5
- Đi thăm mặt trận	9
- Câu chuyện bắt đầu	20
- Xa chạy cao bay	27
- Tổ quốc cách mạng	34

Chịu trách nhiệm xuất bản
Q. GIÁM ĐỐC - TỔNG BIÊN TẬP
PHẠM CHÍ THÀNH

Chịu trách nhiệm nội dung
PHÓ GIÁM ĐỐC - PHÓ TỔNG BIÊN TẬP
TS. ĐỖ QUANG DŨNG

Biên tập nội dung: ThS. PHẠM THỊ KIM HUẾ
ThS. NGUYỄN TRƯỜNG TAM

Trình bày bìa: ĐƯỜNG HỒNG MAI

Chế bản vi tính: HOÀNG MINH TÁM

Sửa bản in: PHÒNG BIÊN TẬP KỸ THUẬT

Đọc sách mẫu: NGUYỄN TRƯỜNG TAM

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA - SỰ THẬT

24 Quang Trung - Hà Nội

ĐT: 0439422008 Fax: 84-4-39421881

E-mail: nxbctqg@hn.vnn.vn Website: www.nxbctqg.org.vn

TÌM ĐỌC

**HỒ CHÍ MINH - MỘT NGƯỜI CHÂU Á
CỦA MỌI THỜI ĐẠI**

Phạm Văn Đồng

**HỒ CHÍ MINH - TINH HOA VÀ KHÍ PHÁCH
CỦA DÂN TỘC**

Nguyễn Văn Linh

**MÃI MÃI ĐI THEO CON ĐƯỜNG
CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH ĐÃ LỰA CHỌN**

8935211111028